

NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VI. 178.

KVINNERS NATTARBEIDE

EN SOCIALSTATISTISK UNDERSØKELSE

(Travail de nuit des femmes.)

UTGITT AV
DEPARTEMENTET FOR
SOCIALE SAKER

KRISTIANIA
I KOMMISSJON HOS H. ASCHEHOUG & CO.
1920

PRIS KR. 1.00.

Norges Offisielle Statistikk, rekke VI. (Statistique Officielle de la Norvège, série VI.)

Trykt 1917:

- Nr. 91. Norges sparebanker 1915. (*Caisses d'épargne.*)
- 92. Kreaturholdet 30 september 1916. (*Bétail, le 30 septembre 1916.*)
- 93. Arbeidslønninger 1915. (*Gages annuels des domestiques et salaires des ouvriers.*)
- 94. Sundhetstilstanden og medicinalforholdene 1914. (*Rapport sur l'état sanitaire et médical.*)
- 95. Norges bergverksdrift 1915. (*Mines et usines.*)
- 96. Veterinærvesenet og kjøtkontrollen 1915. (*Le service vétérinaire et l'inspection de la viande.*)
- 97. Norges handel 1915. (*Commerce.*)
- 98. Fængselsstyrelsens aarbok 1913. (*Annuaire de l'Administration générale des prisons 1913.*)
- 99. Forsemtede og forbryderske barn i Norge. (*Enfants moralement abandonnés et enfants criminels en Norvège.*)
- 100. Norges kommunale finanser 1913/14. (*Finances des communes.*)
- 101. De offentlige jernbaner 1915/16. (*Chemins de fer publics.*)
- 102. Norges telegrafvesen 1915/16. (*Télégraphes et téléphones de l'État.*)
- 103. Norges skibsfart 1915. (*Navigation.*)
- 104. Jordbruk og fædrift 1911—15. (*Agriculture et élevage du bétail.*)
- 105. Dyrtidens virkninger paa levevilkaarene. 1ste del. (*Effets de la cherté des vivres sur les conditions d'existence. 1ère partie.*)
- 106. Forsikringsselskaper 1915. (*Sociétés d'assurances.*)
- 107. Ulykkesforsikringen 1914. (*Assurances contre les accidents du travail.*)
- 108. De spedalske i Norge 1911—1915. (*Rapport sur les lépreux en Norvège pour les années 1911—1915.*)
- 109. Sindssykeasylenes virksomhet 1915. (*Hospices d'aliénés.*)
- 110. Kommunevalgene 1916. (*Élections en 1916 pour les conseils communaux et municipaux.*)
- 111. Folkemængdens bevægelse 1915. (*Mouvement de la population.*)
- 112. Norges postvesen 1916. (*Statistique postale.*)
- 113. Kriminalstatistik 1913 og 1914. (*Justice criminelle.*)
- 114. Skiftevesenet samt overformynderiene 1915. (*Successions, faillites et biens pupillaires.*)
- 115. Norges fiskerier 1915. (*Grandes pêches maritimes.*)
- 116. Private aktiebanker 1916. (*Banques privées par actions.*)
- 117. Fængselsstyrelsens aarbok 1914. (*Annuaire de l'Administration générale des prisons 1914.*)
- 118. Norges sparebanker 1916. (*Caisses d'épargne.*)
- 119. Fiskerforsikringen 1916. (*Assurances contre les accidents des marins pêcheurs.*)
- 120. Norges skibsfart 1916. (*Navigation.*)

NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VI. 178.

KVINNERS NATTARBEIDE

EN SOCIALSTATISTISK UNDERSØKELSE

(Travail de nuit des femmes.)

UTGITT AV
DEPARTEMENTET FOR
SOCIALE SAKER

KRISTIANIA
I KOMMISJON HOS H. ASCHEHOUG & CO.
1920

EMIL MOESTUE A/S BOKTRYKKERI

FORORD.

På foranledning av Komiteen til Revisjon av Fabrikktilsynslovgivningen igangsatte Socialdepartementet våren 1919 en statistisk undersøkelse angående kvinners nattarbeide. Hovedresultatene av denne undersøkelse er tidligere offentliggjort i „Sociale Meddelelser“ for 1919 side 660 flg. I tilslutning hertil fremlegges nu en samlet fremstilling av resultatene.

Den statistiske undersøkelse er utført av departementets Kontor for Socialstatistikk. Utarbeidelsen av tabellene har vært ledet av sekretær, frk. Tordis Tømt, som også har bistått med forfattelse av teksten.

Socialdepartementets Avdeling for Lovforberedelse og Statistikk.

Kristiania i mai 1920.

Fredrik Vogt.

.....
E. Storsteen.

INNHALDSFORTEGNELSE

<i>Innledning :</i>	Side
1. Undersøkelsens tilblivelse	1
2. Det anvendte skjema.....	1
3. Utsendelsen av skjemaer	5
4. De innkomne besvarelser.....	6
5. Oversikt over disse og den følgende fremstilling	7
<i>Avsnitt I: Bedrifter med kvinner i nattarbeide hele året:</i>	
1. Antall bedrifter og arbeidere.....	10
2. Arbeidsordning og arbeidstid:	
a) i bergverksindustrien	11
b) - tekstilindustrien.....	14
c) - tremasse-, cellulose- og papirfabrikker	15
d) - polygrafisk industri	17
e) - nærings- og nydelsesmiddelindustrien	19
f) - bad- og vaskeanstalter	19
g) - forskjellige virksomheter	20
3. Sammenfattende oversikt over nettoarbeidstiden m. m. i de hithørende bedrifter.....	20
<i>Avsnitt II: Bedrifter med nattarbeide på enkelte tider av året:</i>	
1. Antall bedrifter og arbeidere.....	23
2. Arbeidsordning og arbeidstid for hermetikkfabrikker	25
3. Arbeidsordning og arbeidstid for de øvrige bedriftsgrupper:	
a) torvstrøfabrikker	26
b) metallvarefabrikker	27
c) olje-, fiskemel-, guanofabrikker o. lign.....	27
d) tekstilfabrikker.....	28
e) tremassefabrikker	28
f) skredderverksteder o. lign.	28
g) polygrafisk industri	28
h) nærings- og nydelsesmiddelindustrien	30
4 Sammenfattende oversikt.....	30
<i>Avsnitt III: Bedrifter som leilighetsvis benytter kvinner i nattarbeide:</i>	
1. Antall bedrifter og arbeidere.....	32
2. Arbeidsordning og arbeidstid for de forskjellige bedrifter	33

<i>Avsnitt IV: Kvinnelige rengjøringsarbeidere:</i>	Side
1. Innledende bemerkninger.....	35
2. Rengjøringskoner i industrielle bedrifter.....	35
3. — i andre virksomheter.....	37
<i>Avsnitt V: Sammenfattende oversikt over nattarbeidets forskjellige former.....</i>	40
<i>Avsnitt VI: Aldersfordeling, civilstand m. m.:</i>	
1. Aldersfordeling m. m. for kvinner med nattarbeide hele året.....	43
2. — for kvinner med nattarbeide enkelte tider av året...	46
3. — for kvinner med rengjøringsarbeide.....	48
<i>Avsnitt VII: Lønnsforhold</i>	
1. Innledende bemerkninger.....	50
2. Lønnsforhold ved bedrifter med nattarbeide hele året.....	50
3. Lønnsforhold ved bedrifter med nattarbeide på enkelte tider av året	53
4. Lønnsforhold for kv. rengjøringsarbeidere.....	54

TABLE DES MATIÈRES

<i>Introduction :</i>	Pages
1. L'origine de l'enquête	1
2. Le questionnaire	1
3. Le recueillement des données	5
4. Les réponses	6
5. Aperçu	7
 <i>Section I: Établissements occupant des femmes pendant la nuit durant toute l'année:</i>	
1. Nombre des établissements et des ouvriers	10
2. Organisation et durée du travail pour :	
a) les mines	11
b) les industries textiles	14
c) les fabriques de pâte de bois, de cellulose et de papier	15
d) les industries polygraphiques	17
e) les industries d'alimentation, etc.	19
f) les établissements de bains	19
g) industries diverses	20
3. Résumé	20
 <i>Section II: Établissements occupant des femmes pendant la nuit à certaines époques de l'année :</i>	
1. Nombre des établissements et des ouvriers	23
2. Organisation et durée du travail dans les fabriques de conserves	25
3. Organisation et durée du travail dans les autres industries :	
a) les industries de la tourbe	26
b) les industries des métaux	27
c) les fabriques d'huiles, de poisson pulvérisé, d'engrais, etc.	27
d) les industries textiles	28
e) les fabriques de pâte de bois	28
f) les ateliers des tailleurs, etc.	28
g) les industries polygraphiques	28
h) les industries d'alimentation, etc.	30
4. Résumé	30
 <i>Section III: Établissements occupant occasionnellement des femmes pendant la nuit:</i>	
1. Nombre des établissements et des ouvriers	32
2. Organisation et durée du travail dans les différents établissements	33

	Pages
<i>Section IV: Écureuses:</i>	
1. Introduction	35
2. Écureuses dans les établissements industriels.....	35
3. —, — dans d'autres établissements.....	37
<i>Section V: Aperçu des différentes formes du travail de nuit</i>	40
<i>Section VI: Âge, état civil, etc.:</i>	
1. Âge, etc. pour les femmes occupées pendant la nuit durant toute l'année	43
2. Âge, etc. pour les femmes occupées pendant la nuit à certaines époques de l'année	46
3. Âge, etc. pour les écureuses.....	48
<i>Section VII: Salaires:</i>	
1. Introduction	50
2. Salaires dans les établissements occupant des femmes pendant la nuit durant toute l'année	50
3. Salaires dans les établissements occupant des femmes pendant la nuit à certaines époques de l'année	53
4. Salaires des écureuses.....	54

Innledning.

1. Socialdepartementet nedsatte under 26. august 1916 en Komite til Revisjon av Fabrikktilsynslovgivningen. Denne komite ønsket til bruk for sitt arbeide med arbeidstidskapitlet i utkastet til en ny arbeidervernlov bl. a. statistiske opplysninger om kvinnearbeidet innen de yrker som måtte antas å beskjeftige kvinner i arbeide om natten. I skrivelse fra komiteens arbeidsutvalg av 22. juli 1918 blev derfor Socialdepartementet anmodet om å innhente de nødvendige oppgaver herom.

Til nærmere forklaring av, hvad komiteen forstod ved nattarbeide, blev det i skrivelsen anført, at der hermed mentes „enten arbeide, som drives hele natten igjennem eller som utføres regelmessig (altså ikke som overtidsarbeide) enten utover aftenen eller i de første morgentimer (efter kl. 8 eller 9 aften og før kl. 6 morgen).“

I henhold til nevnte anmodning blev det besluttet at der av departementets Kontor for Socialstatistikk skulde igangsettes en statistisk undersøkelse av kvinners nattarbeide.

2. Kontoret utarbeidet nedenstående skjema:

Kvinnens nattarbeide.

(De ved enkelte av nedenstående spørsmål tilføiede notetegn, henviser til de veiledende bemerkninger, som finnes sist på skjemaet.

1. Bedriftens navn og adresse.

2. Hvad er virksomhetens art?

Arbeider bedriften hele året? Ja. Nei.¹⁾

Eller utfører den sesongarbeide? Ja. Nei.¹⁾

I så tilfelle, hvilke måneder av året?

3. Samlet antall arbeidere (både fagarbeidere og andre) 5. mars 1919:
..... menn kvinner.
-
4. Har denne arbeidsstyrke vært nogenlunde like stor siden februar ifjor? Ja. Nei.¹⁾
Hvis ikke: Hvad var største antall beskjeftigede arbeidere? og minste antall?
Hvor mange arbeidere beskjeftiger bedriften, når den er i fullt normal drift?
-
5. Forekommer der ved bedriften arbeide om natten d. v. s. arbeide (av fagarbeidere eller andre, menn eller kvinner) efter kl. 8 aften eller før kl. 6 morgen? Ja. Nei.¹⁾
I tilfelle: Forekommer dette hele året? Eller forekommer det bare enkelte tider på året eller rent leilighetsvis?¹⁾
Nærmere opplysninger utbes om hyppigheten av nattarbeidets forekomst, hvis sådant ikke forekom hele året.
-
6. Hvad er grunnen til nattarbeidet (fordi driften efter virksomhetens art eller beskaffenhet ikke kan avbrytes, dispensasjon p. g. a. særlige økonomiske grunner, dispensasjon p. g. a. arbeidspress eller lignende, vakthold, nødvendig opfyring og opvarmning, rengjøring, overtidsarbeide o. s. v.)?¹⁾
-
7. Bli'r også kvinner anvendt til arbeide om natten? Ja. Nei.¹⁾
Hvad er det gjennomsnittlige antall kvinner som anvendes i arbeide om natten?
Hvad er det største antall?
Hvad er det minste antall?
-
8. Arbeidsordningen for kvinnelige arbeidere med arbeide om natten.

I.

For kvinnelige fagarbeidere*) i regelmessig skiftarbeide bes grafisk plan over skiftordningen innsendt.

II.

For kvinnelige fagarbeidere (andre enn skiftarbeiderne) som har arbeide om natten på enkelte tider av året:

Det regulære dagarbeide varer fra kl.	til kl.
med frokosthvil	” ” ” ”
” middagshvil	” ” ” ”
” ettermiddagshvil	” ” ” ”

Lørdagen arbeides fra kl. til kl. med følgende hvilepauser:

Det regelmessige arbeide utenfor denne arbeidstid falt i almindelighet mellem kl. og kl. ²⁾.

Hadde arbeiderne nogen hvile- og spisepauser under dette arbeide?
Ja. Nei.¹⁾

Hvor lange var i tilfelle hver av disse?

Hvor ofte forekom dette arbeide utenfor den regulære arbeidstid?

*) Ved fagarbeidere forstås overalt i dette skjema arbeidere som tar del i bedriftens regulære arbeide i motsetning til rengjøringskoner o. lign.

III.

For kvinnelige ikke-fagarbeidere i regelmessig nattarbeide (f. eks. rengjøringskoner o. l.):

Arbeidet begynner kl. og slutter kl. ³⁾

Hvor mange netter arbeides der gjennomsnittlig pr. uke?

Foregår arbeidet også natt til søndag? Ja. Nei.¹⁾

— — — — — mandag? Ja. Nei.¹⁾

Er spise- og hvilepauser for disse arbeidere bestemt?

9. Finnes der særskilt rum for kvinnelige arbeidere hvor de kan opholde sig i hvilepausene?

10. Nedenstående liste bes utfylt for hver enkelt kvinnelig arbeider som har hatt arbeide om natten (fagarbeidere i skift, andre fagarbeidere i regelmessig arbeide om natten og ikke-fagarbeidere i regelmessig nattarbeide) i tiden 23. februar—15. mars 1919.

Nr.	Alder	Ekteskabelig stilling: g = gift, ug = ugift. e = enke.	Klasseinndeling: ¹⁾			Beskjeftigelse i bedriften. (Nøiaktigst mulig betegnet).	Arbeidets art: S = skiftarbeidere. A. F. = andre fagarbeidere i regelmessig arbeide om natten. I. F. = ikke-fagarbeidere i regelmessig nattarbeide (f. eks. rengjøringskoner o. l.)		
			I kl. = utfører husstell bare for sig selv.	II kl. = utfører husstell også for andre.	III kl. = utfører ikke husstell.		1	2	3
1	2	3	4	5	6				
Samlet arbeidstid i timer i tiden 23. februar—15. mars 1919 (fratrasket hvilepauser).						Samlet arbeidslønn ⁷⁾ i kr. og øre i tiden 23. februar—15. mars 1919.			
1. uke.		2. uke.		3. uke.		1. uke.	2. uke.	3. uke.	
Dag ⁶⁾ d. v. s. mellem kl. 6 fm. og kl. 8 aften.	Natt ⁶⁾ d. v. s. mellem kl. 8 aften og kl. 6 fm.	Dag ⁶⁾ d. v. s. mellem kl. 6 fm. og kl. 8 aften.	Natt ⁶⁾ d. v. s. mellem kl. 8 aften og kl. 6 fm.	Dag ⁶⁾ d. v. s. mellem kl. 6 fm. og kl. 8 aften.	Natt ⁶⁾ d. v. s. mellem kl. 8 aften og kl. 6 fm.				
7	8	9	10	11	12	13	14	15	

11. Er der ved bedriften visse arter arbeide (nattarbeide eller annet), som snart utføres av mannlige, snart av kvinnelige arbeidere? Ja. Nei.¹⁾

I tilfelle: a) hvad slags arbeide er dette?⁸⁾

b) er dette slags arbeide akkordlønnnet eller tidslønnnet?⁹⁾

c) er det utlært arbeide eller fagarbeide?⁹⁾

d) er lønssatsene for dette arbeide de samme for kvinner som for menn?¹⁰⁾

e) foretrekker bedriften i tilfelle av rikelig tilgang både på mannlige og kvinnelige arbeidere å besette heromhandlede poster fortrinnsvis med menn eller kvinner?¹¹⁾

f) av hvilken grunn foretrekker bedriften i nevnte stillinger å ha menn (henholdsvis kvinner)?

.....
(Underskrift).

Veiledning **ved foranstående spørsmåls utfylling.**

- 1) Strek under det som passer.
- 2) Hvis sådant arbeide utenfor den regulære arbeidstid om dagen, forekom til forskjellige tider eller var av forskjellig varighet for de forskjellige arbeidere, utbes nærmere opplysninger om arbeidets varighet og tidspunktet for dets avslutning.
- 3) Hvis arbeidet ikke begynte og sluttet til bestemt klokkeslett, bedes opplyst den gjennomsnittlige varighet av arbeidet, samt når dette i alm. begynte.
- 4) I rubrikken settes for hver enkelt person bare klassens nummer (I, II eller III). En ugift arbeiderske, som bor og spiser hos sine foreldre, blir i rubrikk 4 å betegne med III. Bor hun derimot for sig selv og utfører sitt husstell (med matlavning) ved siden av sitt arbeide, blir hun å betegne med I. Hvis hun ved siden av sitt arbeide også steller huset og har matlavningen for foreldre- søskende eller andre betegnes hun med II. En gift kvinne vil i almindelighet ved siden av sitt arbeide også ha husstell for andre og vil derfor i de fleste tilfelle komme i klasse II. En enke som har barn å stelle for, kommer i klasse II; er hun alene og steller for sig selv, kommer hun i klasse I osv.
- 5) I rubrikken settes for hver enkelt person bare vedk. bokstav (S. eller A. F. eller I. F.)
- 6) For hver enkelt uke blir der å opføre vedkommende hver enkelt arbeiderske, hvorledes det antall timer (både ordinær tid og overtid), som hun har arbeidet i ukens løp, fordeler sig på dag (d. v. s. tiden kl. 6 fm.—kl. 8 aften) og på natt (d. v. s. tiden fra kl. 8 aften til kl. 6 fm.) Har f. eks. en arbeiderske hver uke en daglig arbeidstid fra kl. 6 fm.—kl. 5 em, med 2 timers hvil, blir rubrikkene 7, 9 og 11 å utfylle med 54 timer. Hvis hun f. eks. i den første uke en enkelt gang har hatt 3 timer overtidsarbeide i tiden kl. 7—10 em., blir rubrikk 7 å utfylle med 55 (54 + 1) og rubrikk 8 med 2 timer. Hvis hun arbeider i 3 8-timers skift, faller kanskje hennes arbeidstid hver dag i den første uke mellom kl. 2 em. og kl. 10 aften og isåfall blir i rubrikk 7 å opføre 42 timer (7 ganger 6 timer: fra kl. 2—8) og i rubrikk 8 14 timer (7 ganger 2 timer: fra kl. 8—10) osv.
- 7) I rubrikkene 13, 14 og 15 blir alltid å opføre vedkommende arbeiderskes bruttolønn (altså den henne kontant utbetalte lønn + hennes andel av sykeforsikringspremien).
- 8) Her anføres den almindelige betegnelse for arbeideren, både når denne er en mann, og når det er en kvinne, f. eks. vever og veverse i en tekstilfabrikk, håndsetter og håndsetterske i et trykkeri osv.
- 9) Dette spørsmål må besvares særskilt for hver av de forskjellige beskjeftigelser, som er nevnt under spørsmål 11 post a.

- 10) Dette spørsmål besvares med ja eller nei. Det blir her intet hensyn å ta til mulige dyrtidstillegg, kun til selve lønnssetningene.
- 11) Her må anføres: enten at bedriften foretrekker menn for heromhandlede arbeide, eller at den foretrekker kvinner, eller at det er likegyldig for bedriften, om arbeidet utføres av mannlige eller av kvinnelige arbeidere.

Det vil sees, at i skjemaet alt arbeide mellom kl. 8 aften og 6 morgen er angitt som arbeide om natten, mens — som foran anført — Fabrikkløvskomiteen i sin skrivelse av 22. juli 1918 hadde angitt som tidspunktet for nattarbeidets begyndelse „kl. 8 eller 9 aften“. For ikke å gjøre skjemaet altfor innviklet og derved stille opnåelsen av korrekte besvarelser i fare, blev det nemlig ansett påkrevet under undersøkelsen å ha et enkelt, fast utgangspunkt for nattarbeidet.

Det vil videre sees, at der under skjemaets post 10 også er op-tatt spørsmål om vedkommende nattarbeiderskes lønningsforhold, idet det antokes å ville være av adskillig social interesse å se disse be-lyst i sammenheng med deres arbeidstidsforhold.

Endelig er i skjemaet som post 11 tilføiet en del spørsmål, som har til øiemed nærmere å bringe på det rene, hvorvidt der i de be-drifter, som innbefattes under undersøkelsen, forekommer arbeide, som snart utføres av mannlige og snart av kvinnelige arbeidere, samt om der isåfall ydes like lønn til menn og kvinner. De svar som er gitt på disse spørsmål er imidlertid ikke bearbeidet i det følgende, men vil bli behandlet i forbindelse med det materiale, som allerede tidligere efter foranledning av Norske Kvinners Nasjonalråd er innsamlet til belysning av den utstrekning, hvori likelønnsprinsippet gjennomførelse har funnet sted i vårt land.

3. Utsendelsen av spørreskjemaene foregikk i begynnelsen av mars 1919.

For ikke i unødig grad å vidtløftiggjøre undersøkelsen blev det ansett ønskelig allerede på forhånd mest mulig å begrense dens om-fang ved kun å sende spørreskjemaene til de bedriftsgrupper, innen hvilke nattarbeide for kvinnelige fagarbeidere antokes å forekomme.

Efter anvisning av den kvinnelige fabrikkinspektør blev derfor skjema bare sendt til følgende bedriftsgrupper:

- 1) Frørenserier,
- 2) Torvstrøfabrikker,
- 3) Utvinding av ertser,
- 4) Teglverker,
- 5) Glasverk, fayance- og smergelfabrikker,
- 6) Spiker, stift og skruefabrikker,

- 7) Våbenfabrikker,
- 8) Olje-, tran-, lys-, såpe-, sodafabrikasjon,
- 9) Kraftmel, kunstig gjødning,
- 10) Tendstikkfabrikker,
- 11) Tekstilindustri,
- 12) Tremasse-, cellulose- og papirfabrikker,
- 13) Kartong, konvolutt og papp,
- 14) Gummi- og guttaperkafabrikker,
- 15) Systuer og pelsvarefabrikker,
- 16) Bade- og vaskeanstalter,
- 17) Polygrafisk industri,
- 18) Bakerier, kjeksfabrikker o. l.,
- 19) Hermetikkfabrikker,
- 20) Meierier, ysterier,
- 21) Bryggerier, mineralvannfabrikker.

Desuten blev skjema sendt — likeledes efter anvisning av den kvinnelige fabrikkinspektør — til en rekke virksomheter: større dampskibsselskaper, spisekjøkkener og sporveisselskaper, som kunde antas ved siden av fagarbeidere — hvorved man under hele undersøkelsen har forstått de arbeidere som deltar i bedriftens ordinære arbeide — å beskjeftige et større antall rengjøringskoner i arbeide om natten.

Der blev i alt utsendt skjemaer efter den av Chefsinspektøren for Fabrikktilsynet utgitte bedriftsfortegnelse til 2644 bedrifter innen de ovenfor nevnte 21 grupper såvelsom til 18 dampskibsselskaper, sporveisselskaper og lign.

Fristen for innsendelse av de utsendte spørreskjemaer var satt til utgangen av mars.

Det viste sig imidlertid nødvendig å utsende såvel erindringskrivelser som en del bemerkningsskrivelser i anledning av de innsendte besvarelser. Bearbeidelsen kunde overhode ikke påbegynnes før i mai av hensyn til de sent innkomne besvarelser såvel på skjemaene som på bemerkningsskrivelsene. Og arbeidet blev adskillig forsinket derved, at der også efter dette tidspunkt jevnlig innløp besvarelser — tildels endog så sent som i juli måned.

4. Av de utsendte 2662 skjemaer kom i alt 2104 tilbake med besvarelser. Av disse utskiltes 179 fra bedrifter som hadde innstillet virksomheten. Av de øvrige 1925 var der i det hele 174 bedrifter som overhode beskjeftiget kvinner i nattarbeide.

Det må imidlertid uttrykkelig fremheves, at dette antall ikke

betegner en uttømmende opgave over det antall bedrifter, hvor nattarbeide av kvinner forekommer.

Bortsett fra, at svar ikke er mottatt fra alle de tilskrevne bedrifter, kan det nemlig ved siden herav for det første tenkes at en del håndverksbedrifter — som mindre systuer, strykerier og vaskerier — benytter kvinner til arbeide efter kl. 8 aften. Arbeidstiden for disse bedrifter vil imidlertid bli behandlet i forbindelse med de øvrige resultater av den av komiteen foretatte undersøkelse av arbeidstiden i håndverksbedrifter. Allerede her kan dog nevnes, at efter de innkomne besvarelser er det bare rent undtagelsesvis, at overtidsarbeide utover aftenen og natten finner sted.

Videre kan det muligens være, at regelmessig nattarbeide av kvinnelige fagarbeidere i enkelte tilfelle kan forekomme også i andre virksomhetsgrener enn de anførte håndverksbedrifter og de faggrupper, som er medtatt i nærværende undersøkelse.

Endelig kan også nevnes, at rengjøringsarbeide av kvinner om natten kan finne sted såvel i industrielle bedrifter, der ellers ikke beskjeftiger kvinner eller ihvertfall kun benytter dem til dagarbeide, som i andre virksomhetsgrener.

Om enn nærværende undersøkelse således ikke kan betegnes som uttømmende, er den dog så omfattende, at den må antas for den alt overveiende del å ha fått med de kvinnelige *fagarbeidere*, som har nattarbeide, likesom den også tør antas å gi et tilstrekkelig bilde av forholdene for de kvinner, som har rengjøringsarbeide om natten.

5. For bearbeidelsens skyld fant man det hensiktsmessig å dele de 174 bedrifter med kvinnelige fagarbeidere i nattarbeide i 3 grupper efter nattarbeidets utstrekning:

- I. Bedrifter med nattarbeide *hele året*.
- II. Bedrifter med nattarbeide på *enkelte tider av året*, omfattende bl. a. alle hermetikkfabrikker.
- III. Bedrifter med *leilighetsvis* nattarbeide.

Under den følgende fremstilling skal hver av disse grupper behandles i et særskilt avsnitt. Hertil kommer som avsnitt IV fremstillingen av forholdene for *de kvinnelige ikke-fagarbeidere som har natt-arbeide*: rengjøringskoner ved de forskjellige bedrifter; som avsnitt V en sammenfattende oversikt over nattarbeidets forskjellige former, som avsnitt VI nattarbeiderskenes alders- og civilstandsforhold m. m., samt som avsnitt VII en redegjørelse for deres lønnsforhold.

Forinnen skal imidlertid for oversiktens skyld i omstående tabell I meddeles en opgave over i hvilken utstrekning der

Tabell I. Oversikt over nattarbeidets utstrekning.

Bedriftsgrupper.	Antall utsendte skjemaer	Antall inkomne besvarelser.	Antall bedrifter og antall kvinner med nattarbeide.										
			Hele året		Enkelte tider av året.		Leilighetsvis		Ikke-fagarbeidere i nattarbeide		Ialt		
			Bedrifter	Antall kv. fagarb.	Bedrifter	Antall kv. fagarb.	Bedrifter	Antall kv. fagarb.	Bedrifter	Antall kvinner	Bedrifter	Antall kvinner	
Frørenserier	39	25 (4)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Torvstrøfabrikker	54	48	-	-	3	13	-	-	-	-	-	3	13
Utvinning av ertser	103	76 (11)	8	171	-	-	-	-	-	-	-	8	171
Teglverker	85	74 (7)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Glasverk, fayance, smergelfabr.	33	26 (3)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Spiker, stift, skrue	29	25 (1)	-	-	1	6	-	-	-	-	-	1	6
Våbenfabrikker	11	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Olje, tran, lys, såpe, soda	192	125 (35)	-	-	2	6	1	8	-	-	-	3	14
Kraftmel, kunstgjødn.	21	18 (2)	-	-	1	10	-	-	-	-	-	1	10
Tendstikkfabrikker	4	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tekstilindustri	278	232 (16)	4	35	2	20	3 ¹	12	1	2	9	9	69
Tremasse, cellulose, papir	129	115 (3)	10	51	1	2	-	-	-	-	-	11	53
Kartong, konvol., papp	32	28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gummi, guttaperka	4	3 (1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Systuer, pelsvarefabr.	298	222 (21)	-	-	3	14	5	32	2	3	10	10	49
Polygrafisk industri	344	247 (11)	14 ⁴	32	7 ³	56	14 ³	62	12	17	37	37	167
Bakerier, kjeksfabr.	309	216 (16)	1	12	1	5	-	-	1	3	3	3	20
Hermetikkfabrikker	180	135 (12)	-	-	67	1073	-	-	-	-	67	67	1073
Meierier, ysterier	385	188 (22)	4	6	1	3	1	ubst	-	-	6	6	9
Bryggerier, mineralvannfabr.	64	53 (9)	-	-	2 ¹	32	2	7	1	1	4	4	40
Bade- og vaskeanst.	50	43 (5)	1 ¹	19	-	-	1	3	1	9	2	3	31
Forskjellige bedrifter ¹⁾	18	15	3 ²	125	-	-	1	10	7	255	9	9	390
	2662	1925 (179)	45 ⁷	451	91 ⁴	1240	28 ⁴	134	25	290	174	174	2115

innen de forskjellige bedriftsgrupper i det hele tatt anvendes kvinner i arbeide om natten. I tabellen angir de i parentes anførte tall antallet av bedrifter som er ophørt, mens de som små notetegn anførte tall angir hvor mange av de i vedkommende rubrikk opførte bedrifter også beskjeftiger ikke-fagarbeidere (rengjøringskoner) i nattarbeide.

Oversiktstabellen viser at der er flere av de bedriftsgrener som er tatt med i undersøkelsene der overhode ikke beskjeftiget kvinner i nattarbeide, ihvertfall i de bedrifter, hvorfra opgaver er mottatt. Dette gjelder frørenserier, teglverk, glassverk, fayance-, smergel-, våben- og tendstikkfabrikker og virksomheter for produksjon av kar-

1) De ovenfor i teksten nevnte bedrifter.

tong, konvolutt og papir såvelsom gummi- og guttaperkaartikler. Hvor mange kvinner disse industrigrener i det hele tatt beskjeftiger, kan ikke sees av skjemaene, da disse bare inneholder opplysning om at nattarbeide ikke forekommer.

Videre sees det, at arbeide om natten av kvinnelige fagarbeidere forekommer i 164 bedrifter. 15 av disse såvelsom 10 andre bedrifter beskjeftiger desuten rengjøringskoner i nattarbeide.

Ialt anvendes i arbeide om natten 1825 kvinnelige fagarbeidere og 290 andre kvinner eller tilsammen 2115.

Av ubetinget størst betydning viser nattarbeidet sig å være i de egentlige sesongbedrifter, fremforalt hermetikkfabrikkene, hvor arbeidet til enkelte tider av året antar et særlig stort omfang. I disse finnes ikke mindre enn 1240 eller 67,9 % av samtlige kvinnelige fagarbeidere i nattarbeide. Hele året forekommer nattarbeide i 45 bedrifter, som ialt beskjeftiger 451 arbeidere hermed.

Avsnitt I. Bedrifter med kvinner i nattarbeide hele året.

1. Det var ialt 45 bedrifter som anvendte kvinner til nattarbeide hele året; tilsammen beskjeftiget disse bedrifter et gjennomsnittlig antall av 519 kvinner.

Nedenstående tabell II viser fordelingen på de forskjellige bedriftsgrupper:

Tabell II.

Bedriftsgrupper:	Antall bedrifter	Antall kv. fagarbeidere i nattarbeide	Antall kv. ikke-fagarbeidere i nattarbeide	Samlet antall kvinner i nattarbeide
Utvinding av ertser.....	8	171	-	171
Tekstilindustri.....	4	35	-	35
Tremasse, cellulose, papir....	10	51	-	51
Polygrafisk industri.....	14	32	6	38
Bakerier, kjeksfabrikker	1	12	0	12
Meierier.....	4	6	-	6
Bade- og vaskeanstalter.....	1	19	9	28
Forskjellige bedrifter	3	125	53	178
	45	451	68	519

Som tabellen viser, finnes de fleste fagarbeidersker i første gruppe: utvinding av ertser. Tar man også hensyn til ikke-fagarbeidere, finnes de fleste nattarbeidersker i siste gruppe, som omfatter 3 av de tidligere nevnte 18 bedrifter utenfor den egentlige industri.

Til belysning av hvilken betydning dette nattarbeide har for bedriftens arbeide skal anføres det samlede antall av beskjeftigede arbeidere ved disse 45 bedrifter.

Tabell III.

Bedriftsgrupper	Samlet antall beskjeftigede arbeidere under normal drift*)	Samlet antall beskjeftigede arbeidere pr. 5/3 1919	Antall beskjeftigede kvinner pr. 5/3 1919	Gjemmesnittlig antall kvinner i nattarbeide	Kvinnelige fagarbeidere i nattarbeide	
					Antall	Procent av samtlige ansatte kvinner pr 5/3 1919
Utvinning av ertser.....	ca. 4063	3290	150**)	171	171	100,0
Tekstilindustri.....	„ 156	122	91	35	35	38,5
Tremasse-, cellulose og papirindustri.....	„ 1523	1381	104	51	51	49,6
Polygrafisk industri.....	„ 769	626	210	38	32	15,2
Bakerier, kjeksfabrikker..	„ 65	50	43	12	12	27,9
Meierier.....	„ 22	16	10	6	6	60,0
Bad- og vaskeanstalter..	„ 49	49	32	28	19	59,4
Forskjellige bedrifter ...	„ 1381	1369	229	178	125	54,6
Tilsammen	ca. 8028	6903	869	519	451	51,9

Det sees herav, at de kvinnelige nattarbeidere ikke utgjør nogen stor del av bedriftenes arbeidsstokk. Pr. 5 mars 1919 utgjorde det samlede antall kvinner, som overhode var beskjeftiget ved disse virksomheter, bare ca. 12,6 pct. av disses samlede arbeidsstokk. Og av disse kvinner var det bare vel halvparten, som blev anvendt i nattarbeide. Da opgaven over antallet av nattarbeidersker gjelder det gjennomsnittlige antall i årets løp, mens opgaven over det samlede antall kvinner refererer til et bestemt tidspunkt 5 mars 1919, på hvilket den samlede arbeidsstokk lå adskillig under arbeiderantallet ved normal drift, er der grunn til å anta, at antallet av nattarbeidersker i de hithørende bedrifter under normale forhold ikke overstiger halvparten av det samlede antall kvinner i disse.

Hvad de enkelte grupper angår var den første den eneste bedriftsgren, hvor samtlige kvinner blev benyttet til nattarbeide, mens den polygrafiske industri i forholdsvis minst utstrekning anvendte de i denne beskjeftigede kvinner til sådant arbeide.

2. Arbeidsordning og arbeidstid.

Arbeidsordningen for nattarbeiderskene er meget forskjellig for de forskjellige bedriftsgrupper.

a. I *bergverksindustrien* arbeider alle i skift. Ved 5 bedrifter

*) Ved de bedrifter som ikke har opgitt dette, er benyttet antallet av samtlige arbeidere pr. 5/3 1919.

***) Belegg av kvinnelige arbeidere var 5/3 1919 lavere enn sedvanlig.

arbeides i 2 skift (dagskift) til forskjellige tider mellem kl. 6 morgen og kl. 2 natt. 3 bedrifter har 3 skift. Ialt beskjeftiges 64 i 2 skift og 107 i 3 skift.

Nedenstående tabell IV vil gi en oversikt over arbeidstid og hviletider for nattarbeiderskene i de 5 bergverksbedrifter, som benytter 2 skift.

Tabell IV. Bergverksbedrifter med 2 skift.

	Gjennomsnittlig antall nattarbeidersker		Arbeidstiden faller mellom			Hviletider	Sammenhengende hviletid omkring søndagsdøgn	Antal brutto arbeidstimer pr. arbeiderske	
			Søndag	De 5 første hverdager	Lørdag			pr. skift	pr. uke
Bedrift nr. 1	20	1 uke		6 fm.—2 em.	6 fm.—2 em.	1/2 time i hvert skift	50	8	48
		2 uke		4 em.—12 em.			54	8	40
Bedrift nr. 2	10	1 uke		6 1/2 fm.—2 1/2 em.	6 1/2 fm.—2 1/2 em.	uopgitt	48	8	48
		2 uke		2 1/2 em.—10 1/2 em.	2 1/2 em.—10 1/2 em.		32	8	48
Bedrift nr. 3	18	1 uke		6 fm.—3 em.	6 fm.—12 fm.	1/2 time i hvert skift undtagen lørdag em.	51	9	51
		2 uke		3 em.—12 em.	12 fm.—5 1/2 em.		36 1/2	9	50 1/2
Bedrift nr. 4	8	1 uke	6 em.—2 fm.	7 fm.—6 em.	7 fm.—2 em.	1 time i dagskift	28	11	62
		2 uke		6 em.—2 fm.	—	1/2 time i nattskift	53	8	48
Bedrift nr. 5	8	1 uke		6 1/2 fm.—3 em.	5 1/2 fm.—2 em.	1/2 time i hvert skift	32	8 1/2	51
		2 uke	10 em.—6 1/2 fm.	3 em.—11 1/2 em.	—		35	8 1/2	51

Som tabellen viser, er det bare en bedrift (nr. 4) som har en ukentlig nettoarbeidstid av over 48 timer; i denne bedrift arbeides der i første uke 56 dagtimer og næste 33 nattimer og 12 dagtimer. 2 bedrifter (nr. 3 og 5) hadde 48 arbeidstimer pr. uke netto og 1 (nr. 1) under 48 timer. For nr. 2 mangler opplysning om, hvorvidt arbeiderne hadde nogen hviletid i løpet av skiftet. Den lengste sammenhengende hviletid i ukens løp varierte fra 28 til 55 timer. For den ovennevnte bedrift med over 48 timer nettoarbeidstid kommer etter nattskiftuken som slutter natt til lørdag kl. 2, en sammenhengende hviletid av 53 timer, idet dagskiftukens arbeide begynner mandag morgen kl. 7.

De fleste av de kvinner som arbeider i to skift er skeidersker ved kobberverk, nikkelverk og kisivaskerier. Bare ved Kongsberg sølvverk blir de fleste av kvinnene anvendt til maskinarbeide.

De 3 bergverksbedrifter som arbeidet med 3 skift, begynte samtlige søndag aften kl. 10 og holdtes gående til kl. 2 lørdag middag for de 2 bedrifters vedkommende, mens ved den 3dje eftermiddagsskiftet arbeidet til kl. 6 em.

Skiftombyttet fandt sted kl. 6 morgen, kl. 2 middag og kl. 10 aften.

Nedenstående grafiske fremstilling viser skiftarbeidets anordning ved disse bedrifter¹⁾:

Tabell V.

Klokkeslett	1 uke			2 uke			3 uke		
	Søndag	Mandag til Fredag	Lørdag	Søndag	Mandag til Fredag	Lørdag	Søndag	Mandag til Fredag	Lørdag
6 fm.—2 em.		b	b		a	a		c	c
2 em.—10 em.		c	c ²⁾		b	b ²⁾		a	a ²⁾
10 em.—6 fm.	a	a		c	c		b	b	

En oversigt over hvorledes hviletiden omkring søndagsdøgnet og bruttoarbeidstiden blev efter denne arbeidsordning gis i følgende tabell VI.

Nettoarbeidstiden pr. uke overstiger ikke 48 timer for nogen av disse bedrifter. For en av dem (nr. 2) er nettoarbeidstiden 1½ time kortere pr. uke enn bruttoarbeidstiden, idet det var ¼ times pause i hvert skift. For de andre 2 bedrifter mangler derimot opplysning om, hvorvidt de har nogen hviletid i løpet av skiftet.

Hviletiden omkring søndagsdøgnet var — som det vil sees — i almindelighet 48 timer; ved nr. 3 — som beskjeftiger 75 kvinner i 3 skift — var der dog hver tredje uke for hver arbeiderske bare en sammenhengende hviletid av 28 timer idet skiftet går over fra eftermiddagsskift til nattskift.

Arbeidet består i skeidning ved grubenes oppberedningsverk.

Grunnen til nattarbeidet i bergverksindustrien var dispensasjon på grunn av særlige økonomiske grunner (Arbeiderbeskyttelseslovens § 24, 2 a), og at bedriften på grunn av sin art ikke kan avbrytes.

¹⁾ a = 1. skift arbeidere. b = 2. skift arbeidere. c = 3. skift arbeidere.

²⁾ Gjelder kun for den ene bedrift, som lørdag eftermiddag fortsatte arbeidet til kl. 6.

Tabell VI.

	Gjennemsnittlig antall nattarbeid- dersker	Sammenhengende hviletid omkring søndagsdøgnet	Antall bruttoarbeidstimer pr. arbeiderske	
			på 3 skift	pr. skift
Bedrift nr. 1 ¹⁾	6	1 uke 48 2 „ 48 3 „ 48	48 48 40	8
Bedrift nr. 2 ²⁾	26	1 uke 48 2 „ 48 3 „ 48	48 48 40	8
Bedrift nr. 3	75	1 uke 48 2 „ 48 3 „ 28	48 48 44 ³⁾	8

b. For *tekstilindustriens* vedkommende beskjefteges der som overfor nevnt 35 kvinner i arbeide efter kl. 8 aften. Av de fire fabriker arbeidet 1 veveri, en ullvarefabrikk og en fiskegarnfabrikk med to dagskift, og forholdene ved disse virksomheter fremgår av nedenstående oversikt (tabell VII):

Tabell VII.

	Gjennemsnittlig antall nattar- beidersker		Arbeidstiden faller mellom			Hviletider	Sammen- hengende hviletid i søndagsdøgnet	Antall brutto arbeidstimer pr. arbeid- derske	
			Søndag	De 5 første virkedager	Lørdag			pr. skift	pr. uke
Bedrift nr. 1 ¹⁾	4	{ 1 uke 2 uke		6 ¹ / ₂ fm.—2 em. 2 em.—9 ¹ / ₂ em.	6 ¹ / ₂ fm.—2 em. 6 ¹ / ₂ fm.—2 em.	1/2 time i hvert skift	48 40 ¹ / ₂	7 ¹ / ₂ 7 ¹ / ₂	45 45
Bedrift nr. 2	6—8	{ 1 uke 2 uke		6 fm.—10 fm. 2 em.—6 em. 10 fm.—2 em. 6 em.—10 em.	6 fm.—10 fm. 2 em.—6 em. 10 fm.—2 em. 6 em.—10 em.		40 32	to×4 to×4	48 48
Bedrift nr. 3	20	{ 1 uke 2 uke		6 fm.—3 em. 3 em.—12 em.	6 fm.—3 em. 3 em.—6 em.	1 time i hvert skift undtagen lørdag em.	48 36	9 9	54 48

1) I tiden 23. febr.—15 mars 1919 (jfr. skjemaets post 10) blev kvinner ikke anvendt til nattarbeide.

2) Da undersøkelsen blev foretatt arbeidedes midlertidig med 2 skift (6 fm.—2 em. og 2 em.—10 em.); bedriften var igang fra søndag kl. 10 em. til lørdag kl. 2. Nattskiftet (eftermiddagsskiftet) begynte kl. 10 søndag aften og arbeidet til kl. 6 mandag morgen. De øvrige dager i uken arbeidet dette skift fra 2 em. til 10 em. (undtagen lørdag).

3) Lørdag arbeider eftermiddagsskiftet til kl. 6 em.

4) Skiftarbeidet antokes å ville opføre omkring juni 1919.

Som man ser, var arbeidstiden ikke over 48 ukentlige nettoarbeidstimer. I en av bedriftene utgjorde den endog bare 42 timer ukentlig. Den sammenhengende hviletid omkring søndagsdøgnet var ikke under 32 timer og dreiet sig i den anførte bedrift med 42 timers ukentlig arbeidstid om avvekslende 48 og 40½ time.

Den fjerde fabrikk, som beskjeftiget ca. 3 kvinner og 2 menn i nattarbeide ved en spinnesats, hadde ikke skiftarbeide, men dagens arbeide som begynte kl. 8—9 fm., varte til kl. 10 em. med 1½ times middag og ½ times eftermiddagspause — altså en arbeidstid av ca. 11½ time netto de 5 første dager i uken¹⁾. Lørdag blev der bare arbeidet fra kl. 9½ til 1½. Nettoarbeidstiden pr. uke blir da 61½ time.

Grunnen til nattarbeidet i tekstilindustrien er arbeidspress, særlige økonomiske grunner og vanskeligheter ved råmaterialet samt „hensynet til konkurransen“.

c. Ved de 10 tremasse-, cellulose- og papirfabrikker som tilsammen gjennomsnittlig beskjeftiget 51 kvinner i nattarbeide, blev der ved 4 arbeidet i 2 skift (2 dagskift), ved 5 i 3 og ved en i 4 skift.

Nedenstående tabell VIII viser arbeidsordningen for de kvinnelige skiftarbeidere, som arbeidet i 2 skift.

Tabell VIII. Tremasse-, cellulose- og papirfabrikker med 2 skift.

	Gjennomsnittlig antall nattarbeid- derster	Arbeidstiden faller mellom			Hviletider	Sammenhengende hviletid omkring søndagsdøgnet	Antall brutto arbeidstimer pr. arbeid- derske	
		Søndag	De 5 første hverdager i uken	Lørdag			pr. skift	pr. uke
Bedrift nr. 1 ²⁾	4	{ 1 uke 2 uke	6 fm.—2 em. 2 em.—10 em.	6 fm.—2 em. 2 em.—10 em.		45 32	8 8	48 48
Bedrift nr. 2 ³⁾	4	{ 1 uke 2 uke	6 fm.—2 em. 2 em.—10 em.	6 fm.—2 em. 2 em.—10 em.	20 min. i hvert skift	48 32	8 8	48 48
Bedrift nr. 3 ⁴⁾	2	{ 1 uke 2 uke	6 fm.—3 em. 3 em.—12 em.	6 fm.—3 em. 3 em.—12 em.	1 time i hvert skift	48 30	9 9	54 54
Bedrift nr. 4 ⁵⁾	4	{ 1 uke 2 uke	6 fm.—2 em. 2 em.—10 em.	6 fm.—2 em. 2 em.—10 em.	½ time i hvert skift	48 32	8 8	48 48

¹⁾ En eldre kvinne opplyses efter eget ønske å begynne arbeidet allerede kl. 6½; til gjengjeld har hun 3 timers middagspause, ½ times frokost- og ½ times eftermiddagspause. Den daglige nettoarbeidstid skulde efter dette for henne bli 11 timer; nettoarbeidstid pr. uke som for de andre 61½ time.

²⁾ Nattarbeidernes arbeide bestod ved denne bedrift i tremassetørring.

³⁾ Nattarbeidernes benyttedes ved denne bedrift som saksepiker.

⁴⁾ Der skal ved bedriften innføres en arbeidsordning med 3 skift. Bedriften vil da komme til å anvende 15 å 18 kvinner til nattarbeide. Kvinnene brukes nu som pappglattersker.

⁵⁾ Også ved denne bedrift bestod arbeidet i pappglatning.

Ukenettoarbeidstiden oversteg ikke 48 timer, og den sammenhengende hviletid i søndagsdøgnet var ikke for nogen av disse bedrifter under 30 timer.

Også en 5te bedrift har tilsynelatende 2 skift, idet der foregår skiftveksling 2 ganger i døgnet. Dagskiftet arbeider fra kl. 6 fm.—6 em. og nattskiftet fra kl. 6 em.—6 fm. Der er altså her i motsetning til de 4 førstnevnte fabrikker, som bare hadde 2 dagskift, gjennomgående drift.

I virkeligheten har imidlertid denne 5te bedrift en arbeidsordning med 4 skift. Ved bedriften er nemlig ansatt 4 kvinner som pappavtagersker. Den første begynner kl. 6 mandag morgen, men arbeider bare hverannen time inntil kl. 5 em., nr. 2 begynner kl. 7 mandag morgen og arbeider hverannen time inntil kl. 6 em., nr. 3 begynner kl. 6 em. og nr. 4 kl. 7 em. og arbeider på samme måte. Hver uke var der skiftombytte og arbeidet pågikk i ett fra 6 mandag morgen til kl. 6 lørdag ettermiddag. Den ukentlige nettoarbeidstid blir ikke mere enn 36 og 30 for henholdsvis dag og nattskift og den sammenhengende fritid omkring søndagsdøgnet blir hver uke 49 timer; men på den annen side blir altså både arbeids- og hviletid ved denne arbeidsordning i høi grad opstykket.

Ved de 5 bedrifter som arbeidet i 3 skift, begynte arbeidet i samtlige kl. 10 søndag aften og skiftombyttet foregikk kl. 6 morgen, 2 middag og 10 aften. Ved 2 bedrifter (nr. 1 og 5 på omstående tabell IX) arbeidet nattskiftet 6 netter i uken, ved de øvrige 3 syv, altså også natt til søndag.

Tabell IX viser antall arbeidere, hviletid omkring søndagsdøgnet og bruttoarbeidstiden.

3 av disse bedrifter — som tilsammen beskjeftiger 21 kvinner i nattarbeide — hadde i 3 på hinannen følgende uker en arbeidstid av 48 - 48 og 56 timer. Denne lengste arbeidstid av 56 timer falt i den uke, da vedkommende arbeidersker hadde nattskiftet. Svarende til de 3 ukers arbeidstid er der en sammenhengende hviletid omkring søndagsdøgnet på henholdsvis 48 - 24 og 24 timer.

De øvrige to bedrifter hadde en arbeidstid i 3 på hinannen følgende uker av 48 - 48 og 48 timer, altså bare 48 timers nattskiftarbeide pr. uke. Den tilsvarende hviletid omkring søndagsdøgnet i tre hinannen følgende uker var 48 - 24 og 48 timer.

Grunnen til nattarbeidet i tremasse-, cellulose- og papirfabrikkene er at disse bedrifter etter sin art ikke kan avbrytes (Arbeiderbeskyttelseslovens § 24, 1 d).

Tabell IX.

	Gjennomsnitlig antall nattarbeid- dersker	Sammenhengende hviletid omkring søndagsdøgnet	Antall bruttoarbeidstimer pr. arbeiderske	
			pr. skift	pr. uke
Bedrift nr. 1 ¹⁾	9	1 uke 48 2 „ 24 3 „ 48	8	48 48 48
Bedrift nr. 2 ²⁾	6	1 uke 48 2 „ 24 3 „ 24	8	48 48 56
Bedrift nr. 3 ³⁾	12	1 uke 48 2 „ 24 3 „ 24	8	48 48 56
Bedrift nr. 4 ⁴⁾	3	1 uke 48 2 „ 24 3 „ 24	8	48 48 56
Bedrift nr. 5 ¹⁾	3	1 uke 48 2 „ 24 3 „ 48	8	48 48 48

d. I *polygrafisk industri* beskjeftigedes ialt 38 kvinner i nattarbeide, derav 32 fagarbeidersker. Nattarbeide forekom ved 6 Kristiania-aviser (morgenaviser), 3 andre trykkerier i Kristiania og ved 5 utenbys avistrykkerier.

Ved Kristiania-avisene blev kvinnelige settersker ikke anvendt til nattarbeide, derimot bruktes kvinner til maskinassistance, mottagning, bretning og pakning av aviser. Arbeidstiden var høist forskjellig for de forskjellige trykkerier. Enkelte arbeidersker hadde såvel dagarbeidstid som nattid. Ved et trykkeri arbeidet f. eks. en kvinnelig maskinassistent fra 1/24—5 om natten og 1/24—5 om eftermiddagen 6 ganger i uken og en pakkerske søndag 3—7 natt, 5 andre dager i uken fra 3 1/2—6 natt og 6 ganger i uken fra 4—6 eftermiddag. Desuten arbeidet ved samme avis en maskinassistent i

1) De kvinner som arbeider i nattarbeide er saksepiker.

2) Nattarbeiderskene er tørkersker.

3) Det bemerkes at nattskiftet natt til søndag fra 15 mai 1919 er innstillet efter overenskomst mellem organisasjonene. Vedkommende kvinner blir benyttet dels som cellulosemottagersker og dels til sortering av avfallspapir.

4) Kvinnene benyttes som hjelpere for presserne.

skift med annenhver uke dag og nattarbeide med en nettoarbeidstid av henholdsvis 48 timer i dagarbeidsuken og 30 timer i nattarbeidsuken. Ved 2 trykkerier arbeidet tilsammen 3 kvinner, en maskinassistent og 2 mottagersker, i tiden 2 natt til 8 morgen 6 ganger i uken; maskinassistenten arbeidet dog også lørdag fra kl. 10—11 aften til søndag morgen kl. 7. Av de øvrige 3 aviser arbeidedes der ved de 2 med ialt 4 nattarbeidersker i de første morgentimer mellom 4 og 6—7; ved det minste av disse foregik dette arbeide endog 7 gange i uken; det tredje trykkeri med 6 nattarbeidersker hadde foruten en arbeidstid fra kl. 3,30—6,30 natt 5 gange i uken og fra kl. 3—7 natt til søndag også eftermiddagstid i 2 timer fra kl. 4—6 6 gange i uken.

Nettoarbeidstiden overskred ikke for noget trykkeri 48 timer ukentlig, gjennomsnittlig var den ca. 35 timer pr. uke.

Ved 3 andre trykkerier i Kristiania anvendtes tils. 6 kvinnelige fagarbeidere i nattarbeide. Ved et av disse arbeidet 4 pålegggersker de 5 første dager i uken fra 4 em. til 11 aften med $\frac{1}{2}$ times hvil, lørdag fra 1 em. til 6 em., altså en nettoarbeidstid på $37\frac{1}{2}$ time pr. uke. Nr. 2 (1 arbeiderske) hadde skift således at der i første uke blev arbeidet fra 7 fm.— $3\frac{1}{2}$ em. og næste uke fra ca. 4 em.—ca. 10 aften, den ukentlige nettoarbeidstid utgjør henholdsvis 48 og 36 timer. Det tredje trykkeri (1 arbeiderske) hadde også skift, 1 uke fra 5 em.—11 aften, næste uke fra 12 natt—6 morgen 5 ganger i uken, desuten som regel en del ekstraarbeide — også om natten — således at den ukentlige nettoarbeidstid gjennomsnittlig blev ca. 39 timer.

Av 5 utenbys aviser — med tilsammen 10 kvinnelige fagarbeidere i nattarbeide — benyttet fire kvinnelige settere. Arbeidet foregikk ved 3 aviser i skift, således at der i nattuken arbeidedes fra 8—9 tiden om aftenen til 3 à $3\frac{1}{2}$ morgen, 6 ganger i uken¹⁾. I daguken arbeidedes almindelig dagtid fra kl. 8 morgen til 6 em. med en nettoarbeidstid pr. uke av 48 timer. Et trykkeri hadde en setterske som om hverdagene arbeidet almindelig dagtid mellom 8 fm. og $3\frac{1}{2}$ em., men som hverannen natt til søndag hadde arbeide mellom 8 aften og $3\frac{1}{2}$ morgen; hendes ukentlige nettoarbeidstid utgjorde 42 dagtimer og annenhver uke desuten 7 nattimer.

Det femte utenbys trykkeri beskjeftiget 2 kvinner til pålegging, disse arbeidet i skift, således at de annen hver uke arbeidet fra $4\frac{1}{2}$ fm. utover med ialt 42 timers ukentlig arbeidstid. Den annen uke arbeidedes almindelig 8 timers arbeidsdag med en samlet arbeidstid av 48 timer.

¹⁾ Ved den ene av bedriftene blev der før $\frac{1}{4}$ 1919 arbeidet 7 ganger i uken med 42 timers ukentlig arbeidstid.

e. En *kjeksfabrikk* opplyser at den i 36 uker i 1918 anvendte gjennomsnittlig 12 kvinnelige fagarbeidere til arbeide, som ca. 4 dager i uken strakte sig utover kl. 8 aften. Den ordinære arbeidstid falt de fem første ukedage mellom kl. 7 fm. og kl. 6¹/₂ em, med 2 pauser på tilsammen 2 timer. Lørdagen blev der arbeidet fra kl. 7—2 med ¹/₂ times hvil, således at den ukentlige arbeidstid ordinært utgjorde 54 timer. Ved siden herav blev der midlertid gjennomsnittlig 4 ganger ukentlig også arbeidet fra kl. 6¹/₂ em. til 8¹/₂ em. I 1919 har sådant regelmessig overtidsarbeide *ikke* funnet sted.

Der var bare 4 *meierier* som arbeidet utenfor den tid som i undersøkelsen forstås ved dagtid. 3 av disse begynte arbeidet kl. 5 hver morgen, men ved ett av dem var der 2 arbeidere, som skiftet på således at arbeidet for hver av dem bare annen hver dag begynte så tidlig. Ved det fjerde måtte der arbeides vel 1 time hver annen natt for å få sendt melken ombord på dampskib. Tilsammen beskjeftiget disse 4 meierier 6 kvinner i nattarbeide.

f. Blandt *bad- og vaskeanstalter* var det bare ett større bad som anvendte kvinner i regelmessig arbeide efter kl. 8 aften, idet badet hver dag var åpent til kl. 9 em. (Lørdagene til kl. 10).

Der blev for en avdelings vedkommende arbeidet med 13 kvinner i 3 skift med en nettoarbeidstid i tre på hinannen følgende uker av henholdsvis 46 - 48 og 50 timer med tilsvarende hviletid i søndagsdøgnet av 39, 40 og 35 timer. Arbeidstiden stillet sig ved denne avdeling således:

	Mandag—Torsdag	Fredag og Lørdag
1 skift.....	9—4 = 7 timer	8—11 og 1—7 = 9 timer
2 skift.....	10—1 og 4—8 = 7 timer	9—1 og 3—9 = 10 timer
3 skift.....	1—9 = 8 timer	11—3 og 5—10 = 9 timer

3 avdelinger med 9 kvinner har 2 skifts betjening med ukearbeidstid i to uker for den enes vedkommende av 48¹/₂ og 47¹/₂ og for de 2 andre i begge uker av 48 timer. Den samlede hviletid omkring søndagsdøgnet utgjorde for den første 41 og 35 timer og for de to andre 40¹/₂ og 35¹/₂ time.

Arbeidstiden for disse tre avdelinger stillet sig således (tabell X):

Tabell X.

	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag	
1 avd.	{ 1 skift	9-2 og 4-8	9 ¹ / ₂ -12 og 2-7	9 ¹ / ₂ -12 og 2-7	9 ¹ / ₂ -12 og 2-7	8 ¹ / ₂ -12 og 2-7	8 ¹ / ₂ -12 og 2-7
	{ 2 "	12-4 og 5-9	12-4 og 6-9	12-4 og 6-9	12-4 og 6-9	11-3 og 5-10	10 ¹ / ₂ -3 og 5-10
	{ Ekstrahjelp	10-12 og 4-9			4-9	12-5 og 7-10	12-5 og 7-10
2 avd.	{ 1 skift	9 ¹ / ₂ -12 ¹ / ₂ og 3-8				8 ¹ / ₂ -11, 1 ¹ / ₂ -5	
	{ 2 "	12 ¹ / ₂ -4 ¹ / ₂ og 5-9				og 6-8	
	{ Ekstrahjelp					11-2 og 5-10	
3 avd.	{ 1 skift	9 ¹ / ₂ -12 ¹ / ₂ og 3-8				8 ¹ / ₂ -11, 1 ¹ / ₂ -5	
	{ 2 "	12 ¹ / ₂ -4 ¹ / ₂ og 5-9				og 6-8	
						11-2 og 5-10	

2 avdelinger med hver en kvinnelig arbeider hadde almindelig arbeidstid 2 ganger i uken fra 4 em. til 9 em., altså en ukearbeidstid på 10 timer.

g. Som tidligere nevnt, finnes der i gruppen „forskjellige bedrifter“ en rekke virksomheter som har arbeide om natten. Ett kommunalt spisekjøkken med gjennomsnittlig 26 kvinnelige arbeidere hadde således en daglig arbeidstid av 8 timer netto fra 4¹/₂fm.—1¹/₂ em., ukentlig arbeidstid av 48 timer. Videre hører hit 2 sporveisselskaper som beskjeftiget kvinnelige konduktører i et antall av tilsammen ca. 99. Disse hadde en meget uregelmessig arbeidstid som lå mellom 5 fm. og 12 natt, den samlede ukentlige arbeidstid dreiet sig om op til ca. 55 timer. I uken med nattarbeide varierte nattetimenes antall i høi grad.

3. Følgende tabell XI gir en oversikt over nettoarbeidstiden for samtlige bedrifter som har nattarbeide hele året. Nettoarbeidstiden er beregnet således at også pauser på et kvarter, tyve min. og lignende i vekten er fratrukket bruttoarbeidstiden.

Som tabellen viser hadde de fleste bedrifter med det største antall nattarbeidersker en gjennomsnittlig nettoarbeidstid pr. uke for disse av 41 till 48 timer. 3 bedrifter — med tilsammen 17 nattarbeidersker — hadde over 50, og derav igjen 2 med 15 arbeidersker over 60 timers nettoarbeidstid. Polygrafisk industri var den bedriftsgren som hadde den laveste nettoarbeidstid pr. uke for de kvinner, som hadde nattarbeide.

Den foregående fremstilling viser at nattarbeide for kvinner ved de hithørende bedrifter forekommer i vidt forskjellige former. For imidlertid i nogen grad å få en samlet oversikt over disse har man nedenfor forsøkt å fordele bedrifter og arbeidere med nattarbeide hele året i 2 store grupper (tabell XII).

Tabell XI.

Fordeling av bedrifter og fagarbeidere etter gjennomsnittlig nettoarbeidstid pr. uke.

Bedriftsgrupper	10-20 timer		21-30 timer		31-35 timer		36-40 timer		41-45 ^{1/2} timer		46-47 timer		48 timer		49-50 ^{2/3} timer		51-55 timer		56-59 timer		60 timer og over		Uopp- eller unøytaktig		Ialt			
	Bedrifter	Arbeidere	Bedrifter	Arbeidere	Bedrifter	Arbeidere	Bedrifter	Arbeidere	Bedrifter	Arbeidere	Bedrifter	Arbeidere	Bedrifter	Arbeidere	Bedrifter	Arbeidere	Bedrifter	Arbeidere	Bedrifter	Arbeidere	Bedrifter	Arbeidere	Bedrifter	Arbeidere	Bedrifter	Arbeidere		
Bergverksdrift									4	127			3	36	1	8									8	171		
Tekstilindustri									2	24			1	8							1	3					4	35
Tremasse- cellulose og papir.					1	4			1	4	1	4	4	18	3	21									10	51		
Polygrafisk industri	1	4	2	2	1	6	3	8	7	12																14	32	
Bakerier																					1	12					1	12
Meierier													1	1			1	2							2	3	4	6
Bad- og vaskeanstalter		3 ¹⁾		1 ¹⁾									1	15													1	19
Forskjellige													1	26									2	99	3	125		
	1	7	2	3	2	10	3	8	14	167	1	4	11	104	4	29	1	2			2	15	4	102	45	451		

Som bedrifter med *egentlig nattarbeide* har man selvfølgelig først og fremst regnet bedrifter med gjennomgående skift (enten dette er 3 skift eller — som for en enkelt bedrifts vedkommende — 4 skift). Ved siden herav synes dog også her å måtte medtas bedrifter som på annen måte har virkelig nattarbeide d. v. s. arbeide som — mere eller mindre hyppig, men dog ihvertfall regelmessig — for en vesentlig del faller om natten, uten at dette nattarbeide former sig som enten påbegynnelsen av eller avslutningen av almindelig dagarbeide. Hertil er da regnet de fleste trykkerier (de 6 Kristiania-aviser og 4 utenbys trykkerier) hvor der foregår regelmessig nattarbeide — av den enkelte arbeider hver eller annenhver uke²⁾ — f. eks. fra kl. 2 natt til 7-8 morgen.

Til bedrifter med „*annet forekommende nattarbeide*“ har man så regnet bedrifter hvor dagarbeidet er det fremtredende, men hvor dagens arbeide enten allerede påbegynnes før kl. 6 morgen, eller dette fortsettes utover aftenen. Herunder faller således for det første de bedrifter, som arbeider med 2 dagskift. Dernæst hører hit virksomheter, hvor arbeidstiden vistnok faller i ett skift, men strekker sig utover de grenser, som ved den definisjon, der er gitt av Komiteen til Revisjon av Fabrikktilsynslovgivningen, er optrukket for det egentlige dagarbeide.

Til bedrifter med 2 dagskift er da i den følgende tabell regnet

1) De opførte tall angir arbeidersker ansatt ved den i rubrikken for 48 timer opførte bedrift.

2) For 2 bedrifters vedkommende dog henholdsvis bare hver 3 uke og hverannen natt til søndag.

5 bergverk, 3 tekstilfabrikker og 4 cellulosefabrikker samt 1 Kristianiatrikkeri og 1 utenbys trykkeri. Et spørsmål er det, om ikke også de 2 sporveisselskaper burde ha vært henregnet hertil. Arbeidsforholdene er imidlertid opgitt å være så uregelmessige ved disse bedrifter, at nogen bestemt arbeidsplan ikke har kunnet erholdes. Under disse omstendigheter er det antatt retttest å henføre dem til bedrifter med regelmessig arbeide utover kl. 8 aften.

Fordelt på denne måte blir antallet av bedrifter og arbeidere:

Tabell XII.

	Antall bedrifter	Antall arbeid- dersker
<i>I Egentlig nattarbeide.</i>		
a. Døgnskift.....	10	145
b. Annet egentlig nattarbeid.....	10	24
Ialt	20	169
<i>II Annet forekommende nattarbeide.</i>		
a. 2 Skift (dagskift).....	14	113
b. Regelmessig arbeide utover 8 aften.....	6	137
c. Regelmessig arbeide før kl. 6 morgen.....	5	32
Ialt	25	282
Ialt I og II	45	451

Avsnitt II. Bedrifter med kvinner i nattarbeide på enkelte tider av året.

1. Gruppe II omfatter bedrifter hvor kvinner deltar i nattarbeide (etter kl. 8 aften) enkelte tider av året. Disse bedrifter — ialt 91 — er næsten alle sesongbedrifter, eller bedrifter som på enkelte tider av året har særlig meget å gjøre, f. eks. hermetikkfabrikker, trykkerier (trykning før jul) og bryggerier.

Fordelt på de forskjellige bedriftsgrupper er antallet:

Tabell XIII.

Bedriftsgrupper	Antall bedrifter	Kv. fagarbeidere i nattarbeide på enkelte tider av året	Kv. ikkefagarbeidere	Antall kvinner i nattarbeide på enkelte tider av året.
Hermetikkindustri	67	1073	-	1073
Torvstrøfabrikker.....	3	13	-	13
Spiker, stift og skrue.....	1	6	-	6
Olje, tran, lys, sepe.....	2	6	-	6
Gjødningsstoffer.....	1	10	-	10
Tekstilindustri.....	2	20	-	20
Tremasse, cellulose, papir.....	1	2	-	2
Systuer, pelsvarefabrikker.....	3	14	-	14
Polygrafisk industri.....	7	56	3	59
Bakerier, kjeksfabrikker.....	1 ¹⁾	5	-	5
Meierier.....	1	3	-	3
Bryggerier.....	2	32	1	33
Tils.....	91	1240	4	1244

¹⁾ Vedk. bedrift har ikke vært i full gang siden 1917; men hadde dengang regelmessig nattarbeide i 6 uker.

Som tabellen viser er det hermetikkindustrien som beskjeftiger det overveiende antall kvinner i arbeide efter kl. 8, idet der innen denne i alt var 1073 fordelt på 67 bedrifter. Dernæst kommer polygrafisk industri som omfatter 7 bedrifter med 59 kvinner i arbeide efter kl. 8 aften.

Nedenstående tabell XIV angir det samlede antall av beskjeftigede arbeidere pr. 5. mars 1919 og ved normal drift, sammenholdt med antallet av kvinner beskjeftiget i nattarbeide:

Tabell XIV.

Bedriftsgrupper:	Samlet antall beskjeftigede arbeidere under normal drift.	Samlet antall beskjeftigede arbeidere pr. 5/3 1919	Samlet antall beskjeftigede kvinner pr. 5/3 1919	Gj.sn. antall kvinner i nattarbeide på enkelte tider av året	Kv.fagarbeidere i nattarbeide på enk.tider av året	
					Antall	Procent av samtl. ansatte kvinner pr. 5/3 1919
Hermetikkindustri	5506	2751	1772	1073	1073	60.6
Torvstrøfabrikker	134	8 ¹⁾	0	13	13	-
Spiker, stift og skrue	130	88	24	6	6	25.0
Olje, tran, lys, sæpe, soda	58	58	15	6	6	40.0
Gjødningsstoffer	12	2 ¹⁾	0	10	10	-
Tekstilindustri	98	59	43	20	20	46.5
Cellulose, tremasse, papir	uopg.	0 ²⁾	0	2	2	-
Systuer, pelsvarefabrikker	25	24	21	14	14	66.7
Polygrafisk industri	335	286	103	59	56	57.3
Bakerier, kjeksfabrikker	14	14	10	5	5	50.0
Meierier	6	6	5	3	3	60.0
Bryggerier	132	128	42	33	32	76.2
	6450	3424	2035	1244	1240	60.9

For flere grupper av disse bedrifter vil procenttallene i tabellens siste kolonne gi et temmelig misvisende uttrykk for den utstrekning, i hvilken de ved vedkommende bedrifter ansatte kvinner anvendes i nattarbeide. Dette gjelder f. eks. i utpreget grad den største gruppe: hermetikkindustrien. Mens nemlig det „gjennomsnittlige antall kvinner i nattarbeide“ refererer sig helt eller delvis til sesongtiden når nattarbeidet forekommer, er datoen for tellingen, 5. mars, beliggende i begynnelsen av sesongen, da arbeiderantallet — som en sammenholden av tabellens to første kolonner viser — ikke utgjør mere enn omkring halvparten av arbeidsstokken ved normal drift. Der var i det utsendte spørreskjema bedt om opplysning angående arbeiderbe-

¹⁾ Om vinteren beskjeftiges bare nogen få mannlige arbeidere.

²⁾ Bedriften er innstillet på den tid av året.

legg under normal drift (jvfr. rubr. 2 i tabellen), men da ikke alle bedrifter har besvart spørsmålet særskilt for menn og kvinner, kan det ikke la sig gjøre å foreta nogen sammenligning mellom antallet av nattarbeidersker og antallet av kvinnelige arbeidere ved normal drift.

Det kan i denne forbindelse uttrykkelig nevnes, at en del hermetikkbedrifter har opgitt at de anvender kvinner i arbeide efter kl. 8 aften, mens de ikke har kunnet opgi noget bestemt gjennomsnitlig antall; antallet av nattarbeidersker — 1073 — er derfor lavere enn det i virkeligheten skal være for de 67 hermetikkfabrikker.

Sammenholder man den her anførte tabell med den tilsvarende i det foregående avsnitt for bedrifter med nattarbeide hele året, viser det sig, at mens kvinnearbeidet for disse siste spiller en meget liten rolle, er det av meget stor betydning i de bedrifter, som særlig har karakteren av sesongbedrifter. Pr. 5. mars 1919 utgjorde nemlig kvinnene ikke mindre enn omkr. $58\frac{1}{2}$ % av den samlede arbeidsstok ved disse.

2. For *hermetikkfabrikkenes* vedkommende er det særlig i sommermånedene mai—august at der blir arbeidet efter kl. 8 aften; for en del fabrikkers vedkommende også i februar og mars og om høsten utover til jul (brislingsesongen). I enkelte fabrikker opgis sådant arbeide å forekomme hele året (1 à 2 og optil 3 gange ukentlig) eller sågodtsom det hele år. Ikke ved nogen fabrikk forekommer hel natts arbeide. Det arbeide som finner sted, er overtidsarbeide overensstemmende med Socialdepartementets dispensasjon av $\frac{23}{7}$ 1917 fra Arbeiderbeskyttelseslovens § 27³. Dispensasjonen tillater et samlet ukentlig overtidsarbeide under arbeidspress av 15 timer, dog ikke over 40 timer på 4 uker og 390 timer på ett år pr. arbeider.

Overtidsarbeidets hyppighet var meget forskjellig for de forskjellige hermetikkfabrikker, varierende fra 5—6 aftener på året til 5 ganger i uken i hele sesongtiden i den utstrekning dispensasjonen tillater. Av de 67 fabrikker, som hadde sådant overtidsarbeide og som har meddelt opplysninger om forholdet, var det 5 hvor det forekom 5 gange ukentlig i sesongtiden og 5, hvor det fant sted 4 gange i uken; i 4 bedrifter forekom det 3 à 4 gange ukentlig, i 8 bare 3 gange o. s. v.

Den ordinære arbeidstid faller i almindelighet mellom 7 fm. og $6\frac{1}{2}$ em. Av 64 hermetikkfabrikker for hvilke opplysninger om arbeidstiden foreligger, hadde 52 denne arbeidstid med som regel 2 pauser: frokosthvil $\frac{1}{2}$ time fra kl. 9— $9\frac{1}{2}$ og middag $1\frac{1}{2}$ time fra kl. $12\frac{1}{2}$ —2, altså en daglig nettoarbeidstid av $9\frac{1}{2}$ time. Da arbei-

det lørdagene i almindelighet begynte til samme tid som de 5 første ukedage og sluttet kl. 2 og blev avbrutt av en enkelt hvil på $\frac{1}{2}$ time, blev den ukentlige nettoarbeidstid 54 timer.

For de få bedrifter, som hadde en noget annen arbeidstid, var avvikelsen fra den normale ikke stor. For enkelte bestod den bare i, at arbeidet hver dag begynte $\frac{1}{2}$ time tidligere om morgenen, mens det på den annen side sluttet tidligere lørdagene. For andre var arbeidet lørdage av samme varighet som de andre uke-dage o. s. v. Ved flere bedrifter med en annen enn den normale arbeidstid blev derfor allikevel den ukentlige nettoarbeidstid 54 timer. Ialt var dette tilfellet med ikke mindre enn 56 bedrifter. Dessuten hadde en $53\frac{1}{2}$ time, to 53, en $52\frac{1}{2}$, to $51\frac{1}{2}$, en 51 og en $47\frac{1}{2}$ time pr. uke.

Overtidsarbeidet foregikk i almindelighet mellom 7 em. og 9—10 em.; der var i de fleste tilfelle en halv times pause efter det ordinære arbeides slutt og derefter gjennomgående 2 timers overtidsarbeide. I et ikke ubetydelig antall bedrifter varte dog dette overtidsarbeide 3 timer og undtagelsesvis endog ennu lengre. Bare 3 bedrifter har oppgitt å ha overtidsarbeide efter kl. 10; 2 av disse — som tilsammen beskjeftiger 6—7 kvinner i arbeide efter 8 aften — arbeider til kl. 12 natt nogen få ganger i sesongen.

Setter man kl. 9 som grense for dagarbeidet, var det ialt 25 bedrifter som beskjeftiget tilsammen ca. 500 kv. arbeidere i „nattarbeide“.

Regner man med 10 timers gjennemsnittlig overtidsarbeide pr. uke, kommer nettoarbeidstiden for hermetikkfabrikker i sesongtiden opp i ca. 64 timer.

Socialdepartementets dispensasjon gjelder bare på betingelse av at vedkommende arbeidenske er fylt 18 år.

3. a. Av de 3 *torvstrøfabrikker* blev der ved 2 med ialt 13 kvinner i nattarbeide, arbeidet i 2 skift i henholdsvis 1 og 2 måneder. Ved nattskiftet arbeidedes 5 netter pr. uke med en nettoarbeidstid pr. uke av henholdsvis $42\frac{1}{2}$ og 45 timer, den tilsvarende dagskifttid var $48\frac{1}{2}$ og 55 timer. Arbeidstiden var ved den første de 5 første ukedage fra kl. 7 fm.— $5\frac{1}{2}$ em. med 2 timers hvil og lørdage kl. 7— $1\frac{1}{2}$ med $\frac{1}{2}$ times hvil. Under nattskiftet varte arbeidet fra kl. 7 aften til $5\frac{1}{2}$ morgen. Ved den anden bedrift blev der i dagskiftet arbeidet fra kl. 7 fm. til 7 aften og i nattskiftet fra kl. 8 aften—7 morgen med 3 pauser i skiftet på tilsammen 2 timer. Ved den tredje fabrikk blev der undertiden om sommeren arbeidet utover natten i stedet for midt på dagen „efter arbeidernes eget ønske.“

b. I gruppe 3: fabrikasjon av *spiker, stift og skrue* blev der ved en hestekosømfabrikk til enkelte tider på året i henhold til dispensasjon på grunn av arbeidspress arbeidet i 2 skift (døgnskiift) med en ukentlig nettoarbeidstid for dag- og nattskiift av henholdsvis 54 og 52½ time. Der blev arbeidet 5 netter pr. uke. Dagskiiftet begynte kl. 6½ og holdt på til kl. 5,48 em., mens nattskiiftet varte fra kl. 6 em. til 6 morgen med 1½ times hvil. Lørdage sluttet arbeidet kl. 12 middag.

Fabrikken opplyser, at den i den nærmeste fremtid helt kommer til å opphøre med nattarbeidet, da den anskaffer flere maskiner.

c. Ved en *olje- og fiskemelfabrikk* blev der, i henhold til dispensasjon på grunn av særlige økonomiske grunner, ved rikelig tilgang på råstoff arbeidet dag og natt (i 1918 8 måneder) med bl. a. 2—3 kvinner i 2 skift, 6 fm.—6 em. og 6 em.—6 fm., med en samlet uke-nettoarbeidstid for dag og nattskiift av henholdsvis 60 og 60 timer. Der blev ved driften også arbeidet natt til mandag.

Ved den annen bedrift blev der i tiden før jul arbeidet 6—7 uker også om natten, i tiden mellom 8 aften og 6 morgen med 1 times hvilepause. Der arbeidedes da 6 ganger i uken, natt til søndag alene undtatt, og i nattarbeidet anvendtes 3 kvinner.

En av bedriftene innen denne gruppe (fabrikasjon av olje, tran, lys, sepe og soda), et trandamperi i Finmarken, har i skrivelse til kontoret anført, at nattarbeide for kvinner praktisk talt ikke forekommer i bedriften. Dog hender det en sjelden gang om våren, at kvinner benyttes til akkordlønnet nattarbeide for sperring av fisk. I de senere år har det imidlertid ikke forekommet.

Til disse opplysninger knyttes av vedkommende følgende bemerkning om nattarbeidets nødvendighet:

„Jeg vil dog til spørsmålet alsidige belysning få gjøre oppmerksom på at det under et litt større vårfiske vil skapes de største ulemper om der blir lagt hindringer iveien for at arbeidet med den ferske fisk kan foregå døgnet rundt både av kvinner og menn. De steder hvor fisket slår særlig godt til, blir der uvegerlig mangel på arbeidshjelp, og hvis ikke denne kan fullt utnyttes, så vil det i første rekke ha et uheldig resultat for fiskerne, som da får enn vanskeligere for å bli av med sin fisk foruten at prisene derved uvegerlig tvinges ned. For sesongarbeide med fiskeprodukter vil derfor de videst mulige dispensasjoner være i fiskernes interesse.“

En *guanofabrikk* arbeidet 4 måneder av året med 10 kvinnelige arbeidere i skift, fra 6 fm.—6 em. for dagskiiftet og 6 em.—6 fm. for nattskiiftet med 2 timers hvil i hvert skift. Der arbeides 6 net-

ter i uken, natt til søndag alene undtatt. Nettoarbeidstid pr. uke blir for begge skift 60 timer.

d. Innen *tekstilindustrien* blev der ved et ullspinneri i 4—5 måneder om vinteren arbeidet med gjennomsnittlig 12 kvinner i to dagskift mellom 6¹/₂ fm. og 12 natt med en ukentlig arbeidstid av henholdsvis 48¹/₂ og 45 timer og med skiftombytte bare hver 14. dag. 1ste skift arbeidet fra kl. 6¹/₂ fm.—kl. 4¹/₂ em. med frokosthvil kl. 8¹/₂—9 og middag kl. 12—1 de fem første ukedage og lørdage fra kl. 6¹/₂—1 med ¹/₂ times hvil. 2net skift arbeidet de 5 første ukedage fra kl. 12 middag—kl. 1 em. (altså i det første skifts middagspause) og fra kl. 4¹/₂ em. til kl. 12 midnatt med ¹/₂ times hvil kl. 8¹/₂—9. Lørdage arbeidet 2net skift fra kl. 1—6 em. uten stans. Ved en snøre- og garnfabrikk var der likeledes på enkelte tider av året innført 2 dagskift (6 fm.—2 em. 2 em.—10 em.) med arbeidstid av henholdsvis 48 og 40 timer, idet eftermiddagsskiftet var fri lørdag.

e. Ved en *tremassefabrikk* hvor der bare blev arbeidet fra mai til jul, blev der anvendt 2 kvinner i skift (døgnskift) med en nettoarbeidstid av 52 og 50 timer for henholdsvis dag- og nattskift. Fabrikken var igang fra middagstid mandag til middagstid lørdag. Denne ordning er senere forlatt og bedriften arbeider nu med almindelig dagtid, fra 7 fm.,—6 em. 4 gange i uken og 2 dage bare 6 timer; ukentlig nettoarbeidstid 48 timer.

f. Ved *skredderverksteder og systuer* forekommer ikke hel nattsarbeide, men i sesongen blir der utover den ordinære arbeidstid (8 fm.—6-7 em.) arbeidet et par timer overtid. Således opplyser et skredderverksted, hvor den ordinære arbeidstid alle hverdage var fra kl. 8¹/₂—7 med ¹/₂ times middag, altså 54 timer netto pr. uke. at stykkarbeiderne delvis også arbeider mellom kl. 8—9¹/₂ aften, og at den samlede overtid i ukens løp i sesongtiden kan gå op til ca. 8 timer. En dameskredder, som på sit verksted benytter en arbeidstid av 54 timer ukentlig mellom kl. 8 fm. og kl. 7 aften, meddeler, at der i sesongen (mars—juni, september og oktober) kan arbeides utover til kl. 10 aften, sjelden lengere. En tredje bedrift, hvor der hver dag arbeides fra kl. 8—6 med 2 timers pause, — altså 48 timer ukentlig, benytter leilighetsvis i sesongen (april—mai og oktober—december) overtidsarbeide fredage og lørdage kl. 7—9.

g. Innen *polygrafisk industri* blev der også på enkelte tider av året anvendt regelmessig overtidsarbeide inntil kl. 10 aften.

Arbeidsforholdene ved de til denne gruppe hørende bedrifter vil fremgå av nedenstående oversikt:

Tabell XV.

Boktrykkerier	Ordinær arbeidstid de 5 første dager i uken	Ukentlig nettoarbeidstid	Overtidsarbeidet foregår mellom	Hvor ofte forekom overtidsarbeidet?	
				i uken?	i året?
Bedrift nr. 1	7 fm.—5½ em. med 2 timers pauser	48	6 em.—10 em.		20 dager i december mnd.
— „ 2	7 fm.—6½ em. med 2½ times pause	51	6½ em.—9½ em.	5 ganger	oktober—december
— „ 3	7½ fm.—6 em. med 1½ times pause	50½	6 em.—9 em.	4—5 ganger	5—6 uker
— „ 4	7½ fm.—4½ em. med 40 min. hvil	48	4½ em.—10 em.	forskjellig	Sept.—nov.
— „ 5	7 fm.—6 em. med 2½ times pause	51	6 em.—9 em.	6 ganger	I febr.—mars 3 uker
— „ 6	7½ fm.—7 em. med 2 timers pause	52	7 em.—10 em.	forskjel.	Hver 3. måned
— „ 7	7 fm.—6 em. med 2 timer og 20 min.	51	6 em.—8 á 9 em.	forskjel.	forskjel.

Bedrift nr. 6 oppgir at nattovertidsarbeidet som er forekommet ved periodisk tilbakevendende arbeidspress ved trykkeriet — og som for enkelte ukers vedkommende forøket nettoarbeidstiden pr. uke til ca. 70 timer — vil komme til å opphøre fra mai måned av. Grunnen til nattarbeidet oppgis for samtlige bedrifter å være arbeidspress; for 2 bedrifters vedkommende angis også mangel på arbeidskraft å være årsaken til det regelmessige overtidsarbeide på enkelte tider av året.

h. Av de øvrige bedrifter kan nevnes to *bryggerier* med tilsammen 32 kvinnelige fagarbeidere i nattarbeide. Det ene arbeidet regelmessig overtid om sommeren fra 7¹/₂ em. til 11 em. med ¹/₂ times pause. Den ordinære arbeidstid var ved dette fra 7 fm. til 6,30 em, med 2 timers hvil. Det annet bryggeri hadde gjennomgående drift med dag- og nattskift (7 fm.—6 em. og 7 em. til 6 fm.) med en ukentlig arbeidstid av 54 og 50 timer.

Et meieri har i sesongen (8 måneder om vinteren og våren) 1 person i arbeide fra kl. 5 morgen. 3 arbeidere skifter, således at de får sådant arbeide bare 2 à 3 ganger pr. uke.

4. På grunn av de sterkt vekslende arbeidsforhold og de ofte usikre og utilstrekkelige opplysninger angående overtidsarbeidet, vil en lignende oversikt som den der er meddelt i forrige avsnitt over bedrifter og arbeidere fordelt etter nettoarbeidstid vanskelig kunne gives, likesom den under enhver omstendighet vilde være av mindre verdi.

Nedenfor skal derfor bare hitsettes en sammenfattende oversikt over bedrifter og arbeidere fordelt etter den utstrekning og form nattarbeidet har i de forskjellige til denne gruppe hørende bedrifter, idet der herunder er gått frem efter det samme prinsipp, som blev lagt til grunn i slutningen av forrige avsnitt:

Tabell XVI.

	Antall bedrifter	Antall arbeidere
I. Egentlig nattarbeide		
a. Døgnskift.....	9	51
b. Annet egentlig nattarbeide.....	-	-
Ialt I...	9	51
II. Annet forekommende nattarbeide		
a. 2 skift (dagskift).....	2	20
b. Regelmessig arbeide utover kl. 8 aften	79	1166
c. Regelmessig arbeide før kl. 6 morgen	1	3
Ialt II:...	82	1189
Ialt I og II...	91	1240

Ved de 9 bedrifter som hadde egentlig skiftarbeide (døgnskift) blev der ved samtlige arbeidet i 2 skift, et dag- og et nattskift. De ubetinget fleste bedrifter og arbeidere innen gruppen (herunder alle hermetikkfabrikker) hadde imidlertid almindelig dagarbeide som strakte sig et par timer utover efter kl. 8 aften.

Avsnitt III. Bedrifter som leilighetsvis benytter kvinner i nattarbeide.

1. Der var ialt 28 bedrifter som leilighetsvis benyttet kvinner til arbeide efter kl. 8 aften; jfr. nedenstående oversikt:

Tabell XVII.

Bedriftsgrupper	Antal bedrifter	Kv. fagarbeidere i nattarbeide	Kv. ikke-fagarbeidere i nattarbeide	Gjen.sn. antall kvinner i nattarbeide
Fabrikasjon av olje, tran, lys, sepe, soda	1	8	-	8
Tekstilindustri.....	3	12	2	14
Polygrafisk industri.....	14	62	4	66
Meierier.....	1	-	-	ubest.
Bryggerier, mineralvannfabrikker.....	2	7	-	7
Systuer og pelsvarefabrikker.....	5	32	-	32
Badeinnretninger, vaskeanstalter.....	1	3	-	3
Forskjellige bedrifter.....	1	10	-	10
Tils....	28	134	6	140

De fleste kvinner finnes i polygrafisk industri, som omfatter 14 bedrifter med 62 kv. fagarbeidere i nattarbeide.

Følgende tabell XVIII inneholder en sammenligning mellom antallet av nattarbeidersker og samlet antall beskjeftigede arbeidere.

Det fremgår herav, at der ved de hithørende virksomheter ingen vesentlig forskjell er mellom antallet av arbeidere ved det enkelte tidspunkt 5. mars 1910 og under normal drift, samt at vel halvpar-

Tabell XVIII.

Bedriftsgrupper	Samlet antall arbeidere under normal drift	Samlet antall arbeidere pr. 5/3 1919	Samlet antall kv. arbeidere pr. 5/3 1919	Gjennomsnittlig antall kv. arbeidere i leilighetsvis nattarbeide	Kv. fagarbeidere i leilighetsvis nattarbeide
Fabrikasjon av olje, tran, lys, sepe og soda	20	60	23	8	8
Tekstilindustri	144	136	124	14	12
Systuer og pelsvarefabrikker ..	80	79	59	32	32
Bad- og vaskeanstalter	7	7	6	3	3
Polygrafisk industri	399	364	115	66	62
Meierier	2	2	2	ubest.	-
Bryggerier, mineralvannfabrikk.	43	29	17	7	7
Forskjellige bedrifter	12	12	10	10	10
Tils....	707	689	356	140	134

ten av arbeidsstokken utgjøres av kvinner. Av disse blev igjen noget over tredjeparten eller ca. 39 % av samtlige kvinner pr. 5. mars 1919 anvendt i nattarbeide.

2. I disse 28 bedrifter bestod arbeidet efter kl. 8 aften bare i et par timers almindelig overarbeide sprett utover året ved påkommende tilfelle. Bare ved *en* systue kunde der forekomme arbeide utover natten helt til kl. 1.

M. h. t. hyppigheten av sådant overtidsarbeide har de fleste opgitt at arbeide efter kl. 8 forekom „yderst sjelden“, „rent leilighetsvis“, „nogen få aftener“ o. l.

Som grunn angis overalt arbeidspress.

Nærmere detaljer angående det ved disse bedrifter forekommende nattarbeide gis i følgende oversikt: (tabell XIX).

Tabell XIX.

Bedriftsgrupper	Det almindelige dag-arbeide foregår mellem	Netto-arbeids-tid pr. uke	Overtidsarbeide (nattarbeide) foregår mellem	Nattarbeidets utstrekning
Fabrikasjon av olje, tran, lys, sepe og soda.				
Bedrift nr. 1	8 fm.—5 em. med 1 times pause	48	5 em.—10 em.	7 a 8 aftener i sesongen.
Tekstilindustri				
Bedrift nr. 1	uopgj.	uopgj.	uopgj.	Der har vært arbeidet nogen få netter.
— " 2	7 fm.—6 em. med 1½ times pause.	54	6 em.—9 em.	4 dage i uken når det forekommer.
— " 3	8 fm.—6 em. med 2 timers pause.	45½		Ca. 14 netter på 5 år.
Systuer og pelsvarefabr.				
Bedrift nr. 1	7½ fm.—7 em. med 1¾ times hvil.	54	7 em.—9 em.	4 a 5 uker, 4—5 dage i uken.
— " 2	8 fm.—6 em. med 2 timers pauser.	48	6 em.—9 em.	Leilighetsvis i sesongen.
— " 3	9 fm.—8 em. med 2½ times pause.	50	8 em.—1 fm.	3—4 netter i årets løp.
— " 4	9 fm.—7 em. med 2 timers hvil.	48	8 em.—10 em.	Undertiden om lørdagene
— " 5	8 fm.—7 em. med 2¼ times pause.	51½	7 em.—9 em.	Yderst sjelden.
Badeinnretninger og vaskeanstalter.				
Bedrift nr. 1	1½8 fm.—7 em. med 2 timers hvil.	52½	7½—9½	Kun leilighetsvis.
Polygrafisk industri.				
Bedrift nr. 1	8 fm.—7 em. med 2 timers pause.	51	7 em.—10 em.	Et par ganger i året.
— " 2	7 fm.—6½ em. med 2 timers pause.	50½	6½ em.—9 em.	Leilighetsvis 2 g. i uken
— " 3	7 fm.—6 em. med 2½ times pause.	49	6 em.—9—10 em.	2—3 ganger om mnd.
— " 4			6 em.—10 em.	Rent leilighetsvis.
— " 5	7¾ fm.—6 em. med 1½ times hvil.	48½	6 em.—10 em.	Ca. 14 dage i mars mnd.
— " 6	7½ fm.—6½ em. med 2½ times hvil.	48½	6½ em.—9 em.	uopgj.
— " 7			6½ em.—1½ em.	3—4 dage i ca. 2 mndr.
— " 8	7 fm.—4 em. med ½ times hvil.	49	4—10 em.	Meget sjelden.
— " 9	8 fm.—6½ em. med 2 timers middag.	48½	6½ em.—10—11 em.	Leilighetsvis.
— " 10	8 fm.—6½ em. med 1½ times pause.	50	7 em.—10 em.	Det kan forekomme.
— " 11	8 fm.—4 (el. 6) med ½ (2) times pause.	46½	6 em.—10 em.	Rent leilighetsvis.
— " 12	7½ fm.—6 em. med 2 timers pause.	50	6½ em.—8½ em.	Leilighetsvis.
— " 13			8 em.—10 em.	Rent leilighetsvis.
— " 14	7½ fm.—6½ em. med 2½ times pause.	49½	6½ em.—9½ em.	Ca. 20 timer pr. år.
Meierier.				
Bedrift nr. 1				Rent leilighetsvis.
Bryggerier.				
Bedrift nr. 1	6½ fm.—6 em. med 2 timers hvil.	54		Nattarbeide forekommet ved reparasjon.
— " 2	7 fm.—6 em. med 2 timers hvil.	51	7½ em.—10 em.	Enkelte ganger om sommeren.
Forskjellige bedrifter.				
Bedrift nr. 1			7 em.—10 em.	Leilighetsvis.

Avsnitt IV. Kvinnelige rengjøringsarbeidere.

1. En undersøkelse angående kvinners nattarbeide, som ikke tok hensyn til det rengjøringsarbeide, der om natten foregår i en rekke virksomheter, vilde ha vært høist ufullstendig.

Å skaffe en uttømmende oversikt over, i hvilken utstrekning sådant arbeide finner sted, lot sig imidlertid ikke gjøre uten uforholdsmessige vanskeligheter. Spørreskjemaer måtte nemlig isåfald ikke bare ha vært utsendt til alle industrielle bedrifter uten hensyn til, om disse forøvrig antokes å beskjeftige kvinner i nattarbeide, men også til ialfall alle litt større handels- og kontorvirksomheter og lignende.

I betraktning herav fant man for rengjøringsarbeidets vedkommende i det store og hele å burde innskrenke sig til de opplysninger man kunde få fra de bedrifter, som allikevel — på grunn av det formodede nattarbeide fra kvinnelige fagarbeideres side — blev tilstillet spørreskjema, idet man ved siden herav bare rettet henvendelse til nogen ganske få større virksomheter, som kunde antas i særlig grad å anvende rengjøringskoner om natten. Det materiale, som på denne måte er erholdt, blir vistnok forholdsvis knapt, men tør dog — som allerede i innledningen antydnet — antas i det vesentlige å gi et korrekt bilde av, hvorledes arbeidsforholdene stiller sig for sådanne kvinner.

2. De fleste *industrielle bedrifter*, som har besvart de utsendte spørreskjemaer, har enten ikke anvendt særskilte rengjøringskoner, idet de ved vedkommende bedrifter beskjeftigede fagarbeidere selv har besørget renholdet, eller rengjøringen har funnet sted om dagen — efter kl. 6 morgen eller før kl. 8 aften.

Av de 1867 industrielle bedrifter, som har tilbakesendt skjemaet, er det således bare 17, der ialt anvender 26 rengjøringskoner i natt-

arbeide. Går man ut fra, at der i industrien forøvrig beskjeftiges sådanne kvinner i samme forhold som ved disse bedrifter, skulde det samlede antall rengjøringskoner i nattarbeide ved de virksomheter, som faller inn under fabrikktilsynet, dreie sig omkring 100.

Forholdene for disse 26 kvinner stillet sig i enkelthetene således:

Av de undersøkte bedrifter har en *tekstilfabrikk* opgitt å beskjeftige 2 rengjøringskoner i arbeide fra 6 em. til 9 em. 4 ganger i uken — altså 12 timers ukentlig arbeidstid.

To *konfeksjonsfabrikker* beskjeftiget 3 kvinner i tiden henholdsvis 7 em.—11 em. (5 gange i uken) og 7 em.—10 em. (2 gange i uken), med en ukearbeidstid av henholdsvis 20 og 6 timer.

Nedenstående tabell XX viser arbeidstiden for rengjøringsarbeidet ved trykkeriene:

Tabell XX.

	Antall arbeidere	Arbeidet foregår mellom	Antall ganger i uken	Ukentlig netto arbeidstid
Bedrift nr. 1	2	7 em.—10 em.	6	18
— " 2	2	8 em.—1 fm.	6	30
— " 3	1	6 fm.—8 fm. og 7—9 em.	5	20
— " 4	1	7 em.—9 em.	5	10
— " 5	1	5 em.—9 em.	6	24
— " 6	2	6 em.—9 em.	4	12
— " 7	1	5½ fm.—8½ fm.	7	21
— " 8	1	7 em.—10 em.	3	9
— " 9	1	7 em.—9 em.	6	12
— " 10	1	7 em.—ca. 10 em.	5	16
— " 11	1	7 em.—9 em. de 5 første ukedage og lørdage kl. 2—4 em.	6	12
— " 12	2	7½ em.—9 em.	ubest.	ubest.
		6 em.—9 em.	5	15

Av de 4 trykkerier, hvor rengjøringen foregikk 6 aftener i uken, var det 3, hvor den fant sted søndag aften, mens bare det ene (bedrift nr. 1) hadde sine rengjøringskoner i arbeide lørdag aften. Av samtlige 12 bedrifter var det altså bare 4 som hadde rengjøringsarbeide etter kl. 9 aften. Bare ved et trykkeri arbeidet 2 rengjøringskoner utover natten til kl. 1.

Ved et *bryggeri* arbeidet en rengjøringskone 3 ganger i uken fra 7 $\frac{1}{2}$ em. til 9 em. med ukearbeidstid på 4 $\frac{1}{2}$ time. Og ved et større bakeri foregik rengjøringen ved 3 kvinner, som arbeidet hver virkedag fra kl. 2 em. utover til kl. 11 aften med ca. $\frac{1}{2}$ times spisepause hver dag.

Som man vil se, blev der ikke ved nogen av disse bedrifter arbeidet hele natten igjennem av rengjøringsarbeidere. At sådant arbeide imidlertid *kan* forekomme er utvilsomt. Således omtaler den kvinnelige fabrikkinspektør i sin årsberetning for 1914 og 1915 eksempelvis at der ved en bedrift blev arbeidet med 4 rengjøringskoner fra kl. 11 aften til kl. 7 morgen.

3. *Utenfor de egentlige industrielle bedrifter* var der en rekke virksomheter som regelmessig og i større utstrekning anvendte kvinner til rengjøringsarbeide om natten.

Først kan nevnes et større *bad*, som beskjeftiget 9 rengjøringskoner, hvor arbeidet vesentlig foregikk hver virkedag efter lukningstid kl. 9 aften og utover til kl. 12 (3 stk.) — 1 (2 stk.) — 3 (4 stk.), forskjellig for de forskjellige avdelinger og med en nettoarbeidstid pr. uke av op til 42 timer.

I gruppen „*forskjellige bedrifter*“ var der et større antall — ialt 255 — rengjøringskoner som hadde arbeide en lengre tid utover natten. Herav beskjeftiget sporveisselskapene i Kristiania, Trondhjem og Bergen 73 kvinner. Arbeidet består i rengjøring av vognene og arbeidstiden falder mellom 11 em.—6 fm. eller 12 em. og 7 fm. med i det overveiende antall tilfelle frihet hver 6. natt. I almindelighet var der også $\frac{1}{2}$ times pause i løpet av natten, således at nettoarbeidstiden pr. uke som regel blev 39 timer.

En større *dampskibsselskap* opgir at det *kan* forekomme at 4—6 rengjøringskoner arbeider lenger enn til kl. 8 aften med rengjøring ombord på skibene, men arbeidet varer i sådanne tilfelle ikke utover kl. 9 aften.

Statsbanene beskjeftiget ialt 182 rengjøringskoner i nattarbeide.

Arbeidstiden var høist forskjellig for de forskjellige distrikter og stasjoner både med hensyn til utstrekning og fordeling på de forskjellige tider av døgnet. De mottagne oppgaver er dog i det overveiende antall tilfelle så knappe og ufullstendige, at en detaljert oversikt over forholdene ikke kan gis. Det synes imidlertid, som om regelen er, at hovedmengden av rengjøringsarbeidet ved de fleste stasjoner faller om dagen, men at arbeidet fortsetter utover aftenen. Ved nogen få av disse varer det ikke lenger enn til ved 11 tiden;

hyppigere er det dog, at det strekker sig lengere utover — til 12—1 tiden og tildels endog til 2—3 og 4 tiden. Enkelte stasjoner begynner rengjøringsarbeidet allerede ved 4 tiden om morgenen, og ved nogle få andre synes renholdet helt å foregå om natten. Ved en landsstasjon arbeidet således en rengjøringskone fra kl. 2 natt—5 fm., hver natt i uken, altså ialt 21 timer pr. uke; ved en anden fant rengjøringen sted fra kl. 9 em.—1 natt hver dag, altså en ukentlig arbeidstid av 28 timer, ved en tredje fra kl. 10 em.—4 fm. hver natt o. s. v.

Det tør antas, at arbeidet ved en rekke av de stasjoner, hvor renholdet foregår både dag og natt, er inndelt i skift; efter de foreliggende knappe opplysninger kan imidlertid intet uttales herom med sikkerhet.

Arbeidstidens lengde stiller sig like så forskjellig som dens fordeling på de forskjellige tider av døgnet. Som allerede nevnt forekommer således en arbeidstid av bare 21 timer pr. uke. Almindeligst synes dog den ukentlige arbeidstid å dreie sig om 50 å 60 timer. Tildels er den også lengre. Ved en stasjon arbeidet således 2 koner hver uke 56 dagtimer (d. v. s. mellom kl. 6 fm. og kl. 8 aften) og 14 natt-timer. Og ved en anden var den for et par arbeiderskers vedkommende ennu lengre.

Nedenfor hitsettes noget mere detaljerte oppgaver for 3 av de største stasjoner.

Ved *Kristiania Vestbanestasjon* foregikk stasjonsvask i tiden 5 fm.—4 em. med en ukentlig arbeidstid på to uker av henholdsvis 56 og 48 timer, idet hver arbeiderske *bare hadde fri hver 14. dag*. Vognvask foregikk foruten i den ovenfor nevnte tid, 5 fm.—4 em., også fra 5 em.—1 natt, fordelt på 3 skift, således at ukearbeidsuken i 3 på hinannen følgende uker var 56 (49 dagt., 7 nattd.), 48 (42 dagt. 6 natt.) og 56 (25 dagt. og 31 natt.).

Ved *Kristiania østbanestasjon* beskjeftiges i almindelighet 59 rengjøringskoner; — ved det tidspunkt, da nærværende undersøkelse blev avholdt, februar—mars 1919, var der dog ialt 72. Arbeidet var for disse ordnet i 4 skift (døgnskift), således at hver arbeiderske hadde formiddagsarbeide i 2 på hinannen følgende uker (første uke 48 timer, annen uke 56 timer), så 1 ukes eftermiddagsarbeide og i 4de uke nattarbeide mellom kl. 9 aften og 6 morgen. Da der i denne uke blev arbeidet i 7 på hinannen følgende netter med en hviletid av 1 time hver natt, blev den samlede nettoarbeidstid i 4de uke 56 timer. Efter nattskiftet kom dagarbeide med 48 timers ukentlig nettoarbeidstid. Den gjennomsnittlige nettoarbeidstid pr. uke blev da 52 timer.

Ved *Trondhjems distrikt* som gjennemsnitlig beskjeftiget 16 kvinner i rengjøringsarbeide, var arbeidstid og arbeidsordning høist forskjellig. Arbeidstiden kunde være op til 85 timer pr. uke; fordelt på dag og natt, det meste på dag; men arbeidet bestod da rigtignok vesentlig i vakttjeneste (opsyn ved W. C.) Egentlig nattarbeide hadde bare 3 arbeidersker; herav arbeidet den ene fra kl. 12 natt til 7 morgen og de 2 andre begynte kl. 8 eller senere og arbeidet nogen timer utover natten.

Avsnitt V. Sammenfattende oversikt over nattarbeidets forskjellige former.

Før man går over til å behandle nattarbeiderenes alders- og civilstandsforhold, vil det være av interesse å gi en samlet oversikt over de former hvorunder nattarbeidet forekommer, sammenholdt med bedriftsgrupper.

Tabell XXI.

	Nattarbeide hele året		Nattarbeide på enkelte tider av året		Leilighetsvis nattarbeide		Rengjøringskoner med nattarbeide		Ialt	
	Antall bedrifter	Antall kv. fagarb.	Antall bedrifter	Antall kv. fagarb.	Antall bedrifter	Antall kv. fagarb.	Antall bedrifter	Antall arb.	Antall bedrifter	Antall arb.
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>I. Egentlig nattarbeide.</i>										
<i>a. Døgnskift:</i>										
Torvstrøfabrikker	—	—	3	13	—	—	—	—	3	13
Bergverksdrift	3	107	—	—	—	—	—	—	3	107
Metallindustri	—	—	1	6	—	—	—	—	1	6
Kjemisk industri	—	—	3	16	—	—	—	—	3	16
Tremasse-, papirindustri	6	37	1	2	—	—	—	—	7	39
Polygrafisk industri	1	1	—	—	—	—	—	—	1	1
Nærings- og nydelsesmiddelindustri.	—	—	1	14	—	—	—	—	1	14
Forskjellige bedrifter	—	—	—	—	—	—	—	59 1)	—	59
Ialt	10	145	9	51	—	—	—	59 1)	19	255
 <i>b. Annet egentlig nattarbeide</i>										
Polygrafisk industri	10	24	—	—	—	—	1	2	11	26
Industri for bekledning og rensning	—	—	—	—	—	—	1	9	1	9
Forskjellige bedrifter	—	—	—	—	—	—	5	96	5	96
Ialt	10	24	—	—	—	—	7	107	17	131
Tils. I: Egentlig nattarbeide:	20	169	9	51	—	—	7	166	36	386

	Nattarbeide hele året		Nattarbeide på enkelte tider av året		Leilighets- vis nattar- beide		Rengjørings- koner med nattarbeide		Ialt	
	Antall bedrifter	Antall kv. fagarb.	Antall bedrifter	Antall kv. fagarb.	Antall bedrifter	Antall kv. fagarb.	Antall bedrifter	Antall arb.	Antall bedrifter	Antall arb.
II. Annet forekommende nattarbeide.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
a. 2 skift (dagskift):										
Bergverksdrift	5	64	—	—	—	—	—	—	5	64
Tekstilindustri	3	32	2	20	—	—	—	—	5	52
Tremasse, papirindustri	4	14	—	—	—	—	—	—	4	14
Polygrafisk industri	2	3	—	—	—	—	—	—	2	3
Forskjellige bedrifter	—	—	—	—	—	—	—	20 ¹⁾	—	20
Ialt	14	113	2	20	—	—	—	20 ¹⁾	16	133
b. Regelmessigarbeide ut- over kl. 8 aften:										
Kjemisk industri	—	—	—	—	1	8	—	—	1	8
Tekstilindustri	1	3	—	—	3	12	1	2	5	17
Polygrafisk industri	1	4	7	56	14	62	11	1	33	137
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	1	12	69	1096	3	7	2	4	75	1119
Industri for bekledning og rensning	1	19	3	14	6	35	2	3	12	71
Forskjellige bedrifter	2	99	—	—	1	10	2	42	5	151
Ialt	6	137	79	1166	—	134	18	66	131	1503
c. Regelmessigarbeide før kl. 6 morgen:										
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	4	6	1	3	—	—	—	—	5	9
Forskjellige bedrifter	1	26	—	—	—	—	—	12 ¹⁾	1	38
Ialt	5	32	1	3	—	—	—	12 ¹⁾	6	47
Tils. II: Annet forekommende nattarbeide	25	282	82	1189	28	134	18	98	153	1703
Uoppgitt eller utydelig angitt	—	—	—	—	—	—	—	26 ¹⁾	—	26
Ialt	45 ²⁾	451	91 ³⁾	1210	28 ⁴⁾	134	25	290	174	2115

¹⁾ De her opførte rengjøringsarbeidere arbeider ved særskilte avdelinger for en av de bedrifter som er medtatt under „Arbeide efter 8 aften“ i rubrikken for forskjellige bedrifter.

²⁾ Av disse beskjeftiget 7 samtidig også rengjøringskoner i nattarbeide og er derfor også medregnet i de 25 bedrifter i rubr. 7.

³⁾ Av disse beskjeftiget 4 samtidig også rengjøringskoner i nattarbeide og er derfor også medregnet i de 25 bedrifter i rubr. 7.

⁴⁾ Av disse beskjeftiget 4 samtidig også rengjøringskoner i nattarbeide og er derfor også medregnet i de 25 bedrifter i rubr. 7.

Som det vil fremgå av tabellen, var det ialt 386 eller 18,3 % av samtlige nattarbeidersker der omfattes av undersøkelsen som hadde „egentlig nattarbeide“ (se nærmere herom s. 21) og 1703 eller 80,5 % som hadde „annet forekommende nattarbeide,“ mens arbeidsforholdene for 26 eller 1,2 % er så ufullstendig forklart at man ikke med sikkerhet har kunnet henregne dem under nogen av de ovenfor nevnte grupper; disse 26 er samtlige rengjøringsarbeidere.

Døgnskift hadde ialt 255 eller 12,1 % av samtlige; av disse 255 var 196 fagarbeidersker, hvorav de fleste (107) arbeidet i bergverksindustrien.

Den største procent av nattarbeiderskene hadde arbeide utover aftenen efter kl. 8 — ialt 1503 eller 71,1 %. Av disse var de fleste beskjeftiget i hermetikkindustrien.

Avsnitt VI. Aldersfordeling, Civilstand m. v.

De ved besvarelsene innkomne aldersoppgaver er meget ufullstendige. Særlig gjelder dette naturligvis for de bedrifters vedkommende som bare har nattarbeide på enkelte tider av året eller rent leilighetsvis. For den siste gruppes vedkommende vil der derfor i det følgende overhode ikke bli meddelt aldersoppgaver, da de arbeidere som leilighetsvis har arbeidet om natten, som regel ikke er opført på skjemaet under spørsmål 10.

1. For bedrifter med *nattarbeide hele året* er individualoppgaver utfylt for 378 arbeidere av de 451 som gjennomsnittlig deltar i nattarbeide. Nedenstående tabell XXII viser aldersgrupperingen for disse arbeidere, idet samtlige er fordelt etter bedriftsgrupper (A) og etter civilstand (B):

Tabell XXII.

	A. Fordelt på bedriftsgrupper.							B. Fordelt på civilstand.			Samlet antall arbeidere	
	Utvinding av ertser	Tekstil-industri	Trenasse cellulose, papir	Bad- og vaskeanstalter	Polygrafisk industri	Meierier	Forskjellige	Ugifte	Gifte	Enker	Absolutt	%
Under 20 år	9	3	11	-	-	-	4	27	-	-	27	7,1
20—24 „	22	1	7	-	-	-	34	62	2	-	64	16,9
25—29 „	21	2	4	1	1	-	40	54	12	3	69	18,3
30—34 „	11	-	7	-	3	-	24	24	14	7	45	11,9
35—39 „	18	-	3	2	9	-	15	20	15	12	47	12,4
40—44 „	20	-	5	5	11	-	8	22	16	11	49	13,0
45—49 „	23	1	2	1	3	1	2	12	9	12	33	8,7
50—54 „	12	-	3	3	3	-	2	12	7	4	23	6,1
55—59 „	4	-	2	-	-	-	-	3	1	2	6	1,6
60 år og over . . .	8	-	2	4	1	-	-	9	2	4	15	4,0
Tilsammen	148	7	46	16	31	1	129	245	78	55	378	100,0

Som tabellen viser inneholder aldersgruppen 25—29 år forholdsvis flest kvinner; ellers er fordelingen nogenlunde jevn, med nogen stigning for mellomgruppenes vedkommende og i det store og hele nedgang fra slutningen av 40 årene.

Å merke er det, at et forholdsvis meget stort antall av arbeidernes er ganske unge, en omstendighet, som antas å være av adskillig interesse ved bedømmelsen av nattarbeidets betydning. Den sundhetsskadelige innflydelse, som sådant arbeide måtte ha, tør nemlig antas å gjøre sig gjeldende i sterkere grad overfor yngre enn overfor mere tilårskomne arbeidere. Det kan i denne forbindelse nevnes, at ved en undersøkelse angående kvinners nattarbeide, som i 1909 blev iverksatt i Finland, blev der av den, der innsamlet opgavene, gjort den iakttagelse, at det oftest var *unge* arbeidere, som beklaget sig over, at arbeidet ved nattetid kjendtes trettende, hvorimot eldre arbeidere lettere syntes å tåle dette.¹⁾

I gruppen under 20 år finnes 3 på 16 og 2 på 17 år. To av dem, (16 og 17 år) arbeidet som kisplukkere ved en kisgrube vest-på i 2 dagskift. En 17 års pike var ansatt i en cellulosefabrikk og arbeidet i 3 skift som saksejente og 2 16 årspiker arbeidet som sorterere i 2 skift-arbeide med en ukentlig nettoarbeidstid av 48 timer.

Som tabellen viser var der av de hithørende kvinner 55 eller 14,6 % enker, 78 eller 20,6 % gifte og det alt overveiende antall — ialt 64,8 % — var ugifte. Herav kan imidlertid ikke sluttes at husstel og barn kun i forholdsvis ringe utstrekning vil forsømmes fordi hjemmet overlates til sig selv i den tiden husmoren er på arbeide. Opgaver over ekteskabelig stilling er nemlig ikke noget korrekt uttrykk for vedkommendes stilling i hjemmet, om hun har med husstellet å gjøre o. s. v. Av denne grunn fant man å burde gjøre et forsøk på å skaffe tilveie nærmere opplysninger herom. Der blev i den anledning under post 10 på skjemaet medtatt et spørsmål som skulde belyse forholdet forsåvidt, idet der til I kl. skulde henregnes kvinner som bare utfører husstell for sig selv, til II kl. de som også utfører husstell for andre og til III kl. de som overhodet ikke utfører husstell.

Følgende tabell XXIII inneholder en sammenstilling av oppgaver over ekteskabelig stilling og klasseinndeling.

Det viser sig herav, at det bare er de færreste av de ugifte kvinner, som ikke har annet arbeide enn fabrikkarbeidet. I det overveiende antall tilfelle har de ved siden herav husstellet for sig selv og undtagelsesvis også for andre.

¹⁾ Jfr. „Undersökning rörande nattarbeterskorna i Finlands industrier“ (Helsingfors 1910) side 37.

Tabell XXIII.

	Ugifte	Gifte	Enker	Ialt	På hver klasse faller følgende prosent
I kl. (husstell bare for sig selv)	95	10 ¹⁾	10	115	30,4
II kl. (også for andre).....	14	50	27	91	24,0
III kl. (ikke husstell).....	67	3	3	73	19,4
Uopgitt kl.....	69	15	15	99	26,2
Tils.	245	78	55	378	100,0

Mens de gifte kvinner utgjør 20,6 % av samtlige nattarbeidersker i heromhandlede gruppe, (jfr. tabellen s. 43) er det 24,0 % som har husstell for andre ved siden av sitt arbeide. Av arbeiderskene med uopgitt klasse (alle fra samme bedrift) er de fleste ugifte, og vilde antageligvis — hvis spørsmålet om klasseinndelingen hadde vært utfylt — ha forøket antallet i I eller III kl., som altså nu viser forholdsvis for lave procenttall.

Sammenholdt med aldersoppgavene stiller fordelingen på de 3 klasser sig således:

Tabell XXIV.

	I kl.	II kl.	III kl.	Uopgitt	Tils.
Under 20 år.....	6	1	20	-	27
20—24 „.....	14	1	24	25	64
25—29 „.....	18	4	12	35	69
30—34 „.....	13	6	5	21	45
35—39 „.....	5	24	5	13	47
40—44 „.....	19	24	2	4	49
45—49 „.....	15	15	2	1	33
50—54 „.....	11	11	1	-	23
55—59 „.....	6	-	-	-	6
60 år og over.....	8	5	2	-	15
Tilsammen	115	91	73	99	378

For de yngre årsklassers vedkommende utfører de fleste arbeidersker overhode ikke husarbeide og forsåvidt de ved siden av fabrikkarbeidet også har noget husstell, er det isåfall — på et par undtagelser nær — ikke annet enn for sig selv. Det er særlig kvinner i midten av 30-

¹⁾ Det må antas å bero på en misforståelse at gifte kvinner er opført som hørende til I kl.

årene og opover som foruten utarbeidet også har stell hjemme for andre. Heri ligger, at i det store og hele har de gifte kvinner først nattarbeide etterat de har vært gift en tid og barna er blitt litt større. Dette stemmer forsåvidt også med den tidligere omtalte finske undersøkelse, ved hvilken det blev bragt på det rene at bare 1,8 % av de gifte nattarbeidersker hadde barn som var under ett år. Der uttales i den anledning (s. 51) bl. a.: „Også dette viser at de gifte kvinner mens barna ennå er ganske små overhode ikke søker industriarbeide, men hovedsagelig ofrer sig for barnas pleie og husstellet.“ Hvorvidt arbeiderskene i almindelighet betrakter nattarbeidet som mere generende for husarbeidet og hjemmet enn alm. dagarbeide tør være tvilsomt. Det kan jo således sies at f. eks. arbeide i 3 skift levner god tid til husstell, om det enn samtidig går ut over nattesøvn og annen hvile. Herom uttales der i den finske undersøkelse bl. a. følgende (s. 53): „Der finnes ingen grunn til å anta at dagarbeiderskenes barn — m. h. t. pass og pleie — er mere fordelagtig stillet enn nattarbeiderskenes, da det jo netop er om dagen barna trenger morens eftersyn og pleie. Flere mødre har også anført at nattarbeidet — bedre enn dagarbeidet — skaffer dem anledning til å ta sig av hjem og barn.“

Det kan også nevnes, at ved den finske undersøkelse hvor hver arbeiderske hadde anledning til å uttale sig mot eller for et eventuelt forbud mot nattarbeide for kvinner, finner man gjennomgående at de gifte kvinner stiller sig betydelig mere avvisende mot forbud enn de ugifte. Men selvfølgelig må dog disse uttalelser ses på bakgrunn av at de gifte der føler større ansvar, er engsteligere enn de unge og uavhengige for å miste sitt arbeide.

2. For bedrifter med kvinner i nattarbeide *enkelte tider av året* (omfattende bl. a. hermetikkindustrien) er aldersoppgaver ialt utfylt for 677 arbeidersker av de gjennemsnittlig 1240 kvinner i nattarbeide. Fordelt på hermetikkfabrikker og andre (jfr. tabellen s. 23) falt i de forskjellige aldersklasser og civilstandsgrupper (se tabell XXV):

Som man ser er de yngste aldersklasser sterkest representert. Ikke mindre en 48,9 % er således under 30 år. Gruppen 20—24 år inneholder de fleste, både av hermetikkarbeidersker og andre.

Sammenholder man tabellen med den tilsvarende tabell på side 43 i foregående underavsnitt, fremgår det, at der er en ikke ubetydelig forskjell mellom de to grupper bedrifter med hensyn til arbeiderskenes aldersgruppering, idet sesongbedriftene i adskillig større utstrekning benytter yngre folk. Den reelle betydning herav antas dog å være forholdsvis ringe, da nattarbeidet ved disse bedrifter dels bare forekommer på enkelte tider av året og dels — som foran påvist — for den overveiende del bare består i overtidsarbeide utover aftenen.

Tabell XXV.

	Ugifte			Gifte			Enker			Tils.	
	Hermetikk-fabrikker	Andre fabrikker	Tils.	Hermetikk-fabrikker	Andre fabrikker	Tils.	Hermetikk-fabrikker	Andre fabrikker	Tils.	Absolutt	I %
Under 20 år ..	75	13	88	1	-	1	-	-	-	89	13,1
20—24 „ ..	120	22	142	10	-	10	-	-	-	152	22,5
25—29 „ ..	66	9	75	9	1	10	5	-	5	90	13,3
30—34 „ ..	35	6	41	15	1	16	2	2	4	61	9,0
35—39 „ ..	38	2	40	14	-	14	12	1	13	67	9,9
40—44 „ ..	24	2	26	23	-	23	10	3	13	62	9,2
45—49 „ ..	18	1	19	15	1	16	7	1	8	43	6,4
50—54 „ ..	16	-	16	9	-	9	5	2	7	32	4,7
55—59 „ ..	9	3	12	9	2	11	11	-	11	34	5,0
60 og over....	14	-	14	6	-	6	27	-	27	47	6,9
Tils.	415	58	473	111	5	116	79	9	88	677	100,0

Det overveiende antall (69,9 %) er ugifte kvinner, noget som forøvrig også var å vente i betraktning av det store antall ganske unge arbeidssker. Påfallende er de ganske få gifte kvinner og enker i „andre fabrikker“; de ved disse beskjeftigede nattarbeidssker er vesentlig unge piker som arbeider ved systuer, trykkerier o. a. Blandt hermetikkarbeidsskene er derimot ikke så få gifte og enker, hvilket tør henge sammen med, at arbeidet her vesentlig er sesongarbeide og ikke så anstrengende som fast nattarbeide, som f. eks. ved skift; dertil kommer, at det naturligvis også er fristende å ta noget ekstraarbeide for å forbedre familiens inntekter.

Fordelt etter klasser er antallet:

Tabell XXVI.

	Ugifte	Gifte	Enker	Tils.	I %
I kl. (husstell bare for sig selv)	204	10 ¹⁾	36	250	36,9
II kl. (også for andre).....	37	89	48	174	25,7
III kl. (ikke husstell)	232	17	4	253	37,4
Tilsammen	473	116	88	677	100,0

1) Det må antas å bero på en misforståelse at gifte kvinner er opført i kl. I.

Forholdet er forsåvidt omtrent det samme som ved bedrifter med nattarbeide hele året, som ca. en fjerdedel av nattarbeiderskene har husstell også for andre enn sig selv.

Innen de forskjellige aldersgrupper var fordelingen på de tre klasser:

Tabell XXVII.

	I kl.	II kl.	III kl.	Tils.
Under 20 år.....	17	-	72	89
20—24 „.....	42	13	97	152
25—29 „.....	36	15	39	90
30—34 „.....	28	17	16	61
35—39 „.....	31	30	6	67
40—44 „.....	24	33	5	62
45—49 „.....	15	22	6	43
50—54 „.....	14	12	6	32
55—59 „.....	15	17	2	34
60 år og over.....	28	15	4	47
Tilsammen	250	174	253	677

Sammenholder man opgavene i denne tabell med de tilsvarende opgaver for bedrifter med nattarbeide hele året, viser det sig at der i sesongbedriftene er forholdsvis flere unge kvinner som ved siden av sitt arbeide har husstell for andre. Også her finnes dog hovedmassen i årsklassene fra midten av 30-årene.

3. Omstående tabell XXVIII viser aldersfordelingen og civilstandsforhold blandt de kvinnelige *rengjøringsarbeidere*, særskilt for statsbanene og de øvrige bedrifter.

I utpreget motsetning til de to tidligere grupper er her de fleste enten gifte eller enker, mens de ugifte bare utgjør $\frac{1}{4}$ av samtlige.

Her er de eldre årsklasser sterkest representert; 45,6 % av arbeiderneske er 50 år og derover. Særlig er dette tilfelle, forsåvidt statsbanenes rengjøringskoner angår. Ikke fullt 10 % er under 30 år.

Av enker som deltar i nattarbeidet er de fleste i de eldste aldersklasser, 50 år og over. For ugifte og gifte er aldersfordelingen jevnere; blandt gifte er de fleste omkring 40 år.

Fordelingen etter klasser belyses i tabell XXIX.

Tabell XXVIII.

	Ugifte			Gifte			Enker			Ialt	
	Stats- banene	Øvrige bedrifter	Tils.	Stats- banene	Øvrige bedrifter	Tils.	Stats- banene	Øvrige bedrifter	Tils.	Absolutt	I %
Under 20 år ..	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	0,4
20—24 " ..	6	3	9	2	-	2	2	-	2	13	4,9
25—29 " ..	6	2	8	3	1	4	-	-	-	12	4,6
30—34 " ..	6	-	6	10	2	12	3	1	4	22	8,4
35—39 " ..	8	3	11	10	4	14	1	5	6	31	11,8
40—44 " ..	5	2	7	13	10	23	3	6	9	39	14,8
45—49 " ..	4	-	4	6	5	11	4	6	10	25	9,5
50—54 " ..	9	2	11	10	1	11	15	11	26	48	18,2
55—59 " ..	4	2	6	10	1	11	10	5	15	32	12,2
60 år og over .	2	-	2	10	1	11	20	7	27	40	15,2
Tils.	50	15	65	74	25	99	58	41	99	263	100,0

Tabell XXIX.

	Ugifte	Gifte	Enker	Tilsammen	
				Absolutt	%
I kl. (husstell bare for sig selv)	33	2	26	61	23,2 %
II kl. (også for andre).....	13	83	51	147	55,9 %
III kl. (ikke husstell).....	15	6	1	22	8,4 %
Uoppgitt klasse	4	8	21	33	12,5 %
Ialt	65	99	99	263	100,0 %

Over halvparten (55,9 %) utfører altså husstell også for andre enn sig selv, hvad der naturligvis hører sammen med at tallene for gifte og enker er forholdsvis høiere her enn i de to tidligere grupper.

Avsnitt VII. Lønnsforhold.

1. Som i innledningsavsnittet anført, blev der — samtidig med innhentelse av opgaver over arbeidstiden for de bedrifter som var i gang i tiden 23. febr.—15. mars — også anmodet om opplysning om de i disse tre uker utbetalte lønninger til nattarbeiderne; jfr. skjemaets post 10.

Da lønnsoppgavene bare omfatter 3 uker og et forholdsvis lite antall arbeidere, vil de ikke gi noget fullkomment bilde av lønnsforholdene i vedkommende bedriftsgren. Men de tjener dog til å belyse lønnen for de kvinner som har arbeide om natten, såvel når dette arbeide foregår i skift, som når det er regelmessig overtidsarbeide efter kl. 8 aften eller når arbeidet består i rengjøring som foregår om natten.

Lønnsoppgavene vil nedenfor bli behandlet særskilt for arbeidere i de bedrifter som har nattarbeide hele året og i sesongbedrifter og for de kvinnelige rengjøringsarbeidere.

2. For bedrifter med *nattarbeide hele året* er lønnsoppgaver levert for 387 arbeidere, mens det gjennomsnittlige antall nattarbeidere var 451; blandt dem, for hvilke ingen lønnsoppgaver er innlevert, er bl. a. samtlige kvinner i nattarbeide ved bakerier og meierier.

Opgaver over gjennomsnittslønnen sammenholdt med alder er for de forskjellige bedriftsgrupper meddelt i tabell XXX.

Et i det store og hele felles trekk for alle de i tabellen medtatte industrigrupper er en stigning i den gjennomsnittlige timelønn med alderen inntil et visst alderstrinn og fra da av en gradvis synkning. På grunn av det ringe antall arbeidere i en rekke aldersgrupper blir vistnok bevegelsen ikke helt jevn; men avvikelsene er ikke flere eller større, enn at bevegelsens forløp som regel tydelig kan erkjennes. Maksimumsfortjenesten nåes gjennomgående i alders-

Tabell XXX.

Aldersgrupper	Utvinning av ertser		Tekstilindustri		Tremasse- og papirindustri		Polygrafisk industri		Bad- og vaskeanstalter		Forskjellige bedrifter		Ialt	
	Antall arbeidere	Gjensn. timelønn	Antall arbeidere	Gjensn. timelønn	Antall arbeidere	Gjensn. timelønn	Antall arbeidere	Gjensn. timelønn	Antall arbeidere	Gjensn. timelønn	Antall arbeidere	Gjensn. timelønn	Antall arbeidere	Gjensn. timelønn
Under 20 år ...	9	øre 76,0	3	øre 82,4	11	øre 78,8	—	øre —	—	øre —	4	110,0	27	øre 82,8
20—24 " ...	22	92,0	1	103,9	7	78,0	—	—	—	—	34	78,7	64	83,7
25—29 " ...	21	98,8	2	82,1	4	65,1	1	125,0	1	108,0	40	77,0	69	84,2
30—34 " ...	11	101,3	—	—	7	87,7	3	136,2	—	—	24	79,8	45	90,1
35—39 " ...	18	109,0	—	—	3	93,3	9	147,3	2	108,0	15	81,7	47	106,6
40—44 " ...	20	97,6	—	—	5	70,5	11	131,0	5	120,6	8	97,5	49	104,7
45—49 " ...	23	95,6	1	68,8	2	104,5	3	148,8	1	127,0	2	86,5	32	100,7
50—54 " ...	12	99,1	—	—	3	81,7	3	128,0	3	112,0	2	110,0	23	103,2
55—59 " ...	4	95,4	—	—	2	57,1	—	—	—	—	—	—	6	82,6
60 år og over ..	8	96,4	—	—	2	77,1	1	200,0	4	119,0	—	—	15	106,7
Uopgitt alder ..	—	—	—	—	6	64,4	1	161,0	3	110,0	—	—	10	87,7
Ialt	148	97,0	7	83,4	52	77,5	32	140,4	19	115,5	129 ¹⁾	81,5	387	93,4

gruppen 35—39 år. Bare innen gruppen „forskjellige bedrifter“ og muligens også ved bad- og vaskeanstalter synes maksimum å falle senere. Ved denne siste art bedrifter kan desuten merkes, at for-tjenesten faller ganske anderledes jevn i de forskjellige aldersgrupper enn ved andre slags bedrifter. Forskjellen mellom høieste og laveste gjennomsnittlige timefortjeneste er således ved bad- og vaskeanstaltene bare 19 øre, mens den ellers er tildels adskillig høiere.

Hvad forøvrig de enkelte bedriftsgrupper angår, kan merkes:

Den gjennomsnittlige timelønn var meget forskjellig ved de forskjellige *bergverk*, idet den varierte fra 60 øre til kr. 1,18 pr. time. Særskilt for skiftarbeidere i henholdsvis 2 dagskift og døgnskift stillet lønnen sig således:

	Antall arbeidere	Gjensn. timelønn
		øre
2 skift	54	90,1
3 „	94	100,9
Ialt	148	97,0

Gjennomsnittslønnen ved 3 skift var altså ca. 10 øre høiere pr. time enn ved 2 skift. Men selv innen bedrifter med samme skift-ordning varierte timelønnen meget. Således hadde en bedrift med 2 skift med arbeidstid fra 6 fm.—2 em. og 4 em.—12 em. og en

1) For 99 av disse kvinner kommer i dyrtidstillegg kr. 2,00 pr. *effektiv* virkedag.

ukentlig nettoarbeidstid i 2 uker av henholdsvis 48 og 40 timer, en gjennomsnittlig timelønn av 60 øre, mens en annen med en nettoarbeidstid på 48 og 48 timer og arbeidstid kl. 6 fm.—3 em. og 3 em.—12 em. — hadde 118,2 øre pr. time.

Av bedrifter med 3 skift, hadde en med 68 nattarbeidersker en gjennomsnittlig timelønn av 95 øre, mens de øvrige 26 hadde 1 kr. og 16 øre. Regner man med en gjennomsnittlig nettoarbeidstid pr. uke av 45 timer (se side 21) blir den *beregnete gjennomsnittslønn pr. uke* i begynnelsen av 1919 for kvinner i nattarbeide ved bergverksindustrien kr. 43,65. Under forutsetning av 50 arbeidsuker i året, gir dette en samlet årsfortjeneste av kr. 2182,50.

For *tekstilarbeiderskenes* vedkommende var lønnsoppgaver bare utfylt for 7 av 35 arbeidere. For arbeiderne ved en fabrikk med 2 skift, med arbeidstid fra 7½ fm.—2 em. og 2 em.—9½ em. og 42 timers ukentlig nettoarbeidstid, var lønnen 99,8 øre pr. time; ved en ullvarefabrikk, som arbeidet almindelig dagtid der strakte utover kl. 8 aften, var lønnen bare 61,6 øre pr. time.

I *tremasseindustrien* som tilsammen beskjeftiger 52 kvinner i nattarbeide, er lønnen opgitt for samtlige. Gjennomsnittslønnen for disse var 77,5 øre pr. time. Lønnen var litt forskjellig efter skiftordningen; jfr. følgende oversikt:

	Antall arbeidere	Gjensn. timelønn øre
2 skift	15	64,0
3 „	33	79,2
4 „	4	112,4
Ialt	52	77,5

Som det vil sees lå lønnen høiest ved den under avsnitt I nevnte bedrift med den eiendommelige ordning med 4 skift (se s. 16).

Lønnen varierte sterkt efter de forskjellige bedrifter, fra 47,3 øre pr. time for en bedrift med 2 skift og arbeidstid kl. 6 fm.—2 em. og 2 em.—10 em. og med henholdsvis 48 og 48 timers ukentlig arbeidstid og til 90,0 øre for en bedrift med tre skift. Regner man her gjennomsnittstiden (netto) pr. uke til 49 timer (se s. 21) blir den *beregnete ukelønn* kr. 37,98 og årslønnen (under forutsetning av stadig sysselsettelse i 50 arbeidsuker) kr. 1899,00.

For *trykkeriarbeiderskenes* vedkommende stiller lønningsforholdene sig litt anderledes, idet størsteparten av dem har ukelønn. For disses vedkommende er lønnen omgjort til timelønn efter den ordinære nettoarbeidstid i uken.

Den gjennomsnittlige timelønn, 1 kr. og 10 øre var adskillig høiere enn for de øvrige bedriftsgrupper. Men også her var lønnen temmelig forskjellig for de forskjellige bedrifter. For Kristiania-avisenes vedkommende varierte lønnen for de kv. maskinassistenter, pakkersker og sammenleggersker fra 1 kr. og 16 øre til 2 kr. pr. time. Ved utenbys aviser hvor kvinner også arbeidet som settersker, varierte lønnen fra 1 kr. 23 øre til 1 kr. 56 øre pr. time.

For de øvrige trykkerier (ikke aviser) var lønnen omkring halvannen krone pr. time.

For trykkeriarbeiderskene er nettoarbeidstiden, som før nevnt, lavere enn for de øvrige bedriftsgrener. Hvis man setter arbeidstiden til 40 timer og regner med gjennomsnittslønnen for samtlige trykkeriarbeidersker, blir den *beregnete* ukelønn kr. 56,16. årslønnen kr. 2808,00.

For bakerier og kjeksfabrikker og meierier er lønnsopgaver som nevnt ikke meddelt for nogen bedrift.

Ved *bad- og vaskeanstalter* var gjennomsnittslønnen 115,5 øre pr. time, svarende til en beregnet ukefortjeneste av kr. 55,44 etter 48 timers ukentlig nettoarbeidstid.

For gruppen „*forskjellige bedrifter*“, omfattende sporveisselskaper o. l. var den beregnede gjennomsnittlige timelønn 81,5 øre; ukearbeidstiden var dog her for en flerhet av arbeiderskene så ubestemt angitt at ukelønnen ikke lar sig beregne; den virkelig utbetalte lønn for disse dreiet sig imidlertid om ca. 37 kr. pr. uke; hertil kom dyrtidstillegg, kr. 2 pr. effektiv virkedag. For full uke blev derfor lønnen ca. 50 kr. pr. uke.

Den beregnede gjennomsnittlige timelønn for samtlige kvinnelige nattarbeidere var 93,4 øre. *Under* dette gjennomsnitt lå den beregnede timelønn for arbeiderskene ved tekstilindustrien og tremasse og celluloseindustrien. *Høiest* over gjennomsnittet lå lønnen for trykkeriarbeiderskene, idet den for disse var næsten 50 øre høiere pr. time.

3. For bedrifter med *nattarbeide på enkelte tider av året* finnes lønnsopgaver for 609 kvinner, derav 569 hermetikkarbeidersker og 40 kvinner beskjeftiget i forskjellige andre slags bedrifter. Ialt er der altså bare utfylt lønnsopgaver for omkring halvparten av det opgitte gjennomsnittlige antall kvinner som har nattarbeide. Med undtagelse av hermetikkfabrikkenes er lønnsopgavene meget mangelfulle, idet der innen hver gruppe som regel bare finnes lønnsopgaver for en eller to bedrifter.

Følgende tabell viser den gjennomsnittlige timelønn for samtlige kvinner med nattarbeide enkelte tider av året, særskilt for hermetikkfabrikker og andre, fordelt etter alder:

Tabell XXXI.

Aldersgrupper	Hermetikkfabrikker		Andre bedrifter		Ialt	
	Antall arbeidere	Gjensn. timelønn	Antall arbeidere	Gjensn. timelønn	Antall arbeidere	Gjensn. timelønn
		øre		øre		øre
Under 20 år	65	65,2	6	64,9	71	65,2
20—24 „	119	74,3	14	71,2	133	74,0
25—29 „	77	77,7	7	63,4	84	76,5
30—34 „	51	81,7	4	79,7	55	81,6
35—39 „	60	75,3	2	75,3	62	75,3
40—44 „	56	73,5	2	103,0	58	74,6
45—49 „	39	71,1	2	101,7	41	72,6
50—54 „	28	67,8	-	-	28	67,8
55—59 „	28	70,0	3	56,0	31	68,7
60 år og over	46	68,1	-	-	46	68,1
Uopgitt alder	-	-	-	-	-	-
Ialt	569	73,2	40	71,9	609	73,1

Ved de hithørende bedrifter sees timelønnen å kulminere ved et noget tidligere alderstrinn enn for arbeidernes ved de bedrifter, som har nattarbeide hele året.

Videre sees, at der for hermetikkarbeidernes vedkommende er forholdsvis ringe forskjell mellom gjennomsnittslønnen innen de enkelte aldersgrupper. Mellom de forskjellige bedrifter er der derimot betydelige avvikelser; lønnen varierte således fra 40 øre timen ved en enkelt bedrift til 90 øre ved en annen; men de fleste bedrifter holdt en gjennomsnittslønn av omkring 70 øre timen. Regner man med en gjennomsnittlig arbeidstid i sesongtiden på 64 timer (se avsnittet om arbeidstiden), blir den beregnede ukelønn i denne tid kr. 46,85.

For de 40 arbeidere ved de øvrige bedrifter i denne gruppe var gjennomsnittslønnen for samtlige 71,9 øre pr. time. Lønnen varierte fra 40,7 øre pr. time ved et ullspinneri til 1 kr. 43 øre ved en olje- og tranfabrikk.

4. For rengjøringsarbeidernes vedkommende er lønnsoppgaver utfylt for 292 arbeidere, derav 182 ved statsbanenes forskjellige distrikter og 110 ved de øvrige bedrifter, herunder medregnet sporveisselskapene i Kristiania, Trondhjem og Bergen.

Følgende tabell viser den gjennomsnittlige timelønn, sammenholdt med alder, særskilt for statsbanene og øvrige bedrifter:

Tabell XXXII.

	Statsbanene		Øvrige bedrifter		Ialt	
	Antall arbeidere	Gjensn. timelønn	Antall arbeidere	Gjensn. timelønn	Antall arbeidere	Gjensn. timelønn
		kr.		kr.		kr.
20—24 år.....	10	1,10	1	1,04	11	1,09
25—29 „.....	9	0,99	3	1,15	12	1,03
30—34 „.....	17	1,03	4	1,02	21	1,02
35—39 „.....	21	1,08	13	0,97	34	1,04
40—44 „.....	21	1,03	16	0,90	37	0,97
45—49 „.....	14	1,03	11	0,91	25	0,98
50—54 „.....	34	1,00	14	0,95	48	0,99
55—59 „.....	24	0,94	8	0,99	32	0,95
60 år og over.....	32	0,94	9	0,79	41	0,91
Uopgitt alder.....	-	-	31	1,32	31	1,32
Ialt	182	1,00	110	1,04	292	1,02

Det fremgår av tabellen, at der ikke for rengjøringsarbeider-skene således som for fagarbeiderne kan påvises en jevnt stigende lønn utover inntil et vist alderstrinn; tvertimot synes lønningene snarere å være høiest i de lavere aldersgrupper.

For statsbanenes vedkommende var lønnen adskillig varierende for de forskjellige distrikter; gjennomsnittlig størst var den i Kristiania med ca. 1 kr. 10 øre pr. time, altså ca. 10 øre høyere pr. time enn gjennomsnittslønnen for samtlige rengjøringskoner ved statsbanene. Regner man med en ukentlig arbeidstid av 52 timer for Kristianas vedkommende (se avsnittet om arbeidsordningen) blir ukefortjenesten kr. 57,20, svarende til en årsfortjeneste av kr. 2860,00.

Så høi var imidlertid ikke fortjenesten ved de øvrige stasjoner, idet selve lønnen ved disse gjennomsnittlig var lavere og arbeidstiden kortere. Nogen beregning av ukefortjenesten kan ikke anstilles, da arbeidstiden er så vidt forskjellig for de enkelte arbeidersker. Enkelte eksempler på den faktisk oppebårne fortjeneste skal imidlertid nevnes:

Således hadde en rengjøringskone som arbeidet hver natt fra 10 aften til 4 morgen — altså 7 netter pr. uke — kr. 45,50 i ukelønn; en annen som arbeidet fra 2 natt til 5 morgen, også hver natt i uken, hadde for dette arbeide 19 kr. 50 øre pr. uke. Ved en stasjon arbeidet 3 rengjøringskoner i et slags skift således at de bare hadde nattarbeide — fra 6 em.—1 natt — tre ganger i uken; den samlede

nettoarbeidstid pr. uke var 42 og lønnen for dette arbeide kr. 39,55 pr. uke, o. s. v.

Ved de øvrige bedrifter som anvender kv. rengjøringsarbeidere om natten, var gjennomsnittslønnen pr. time kr. 1,34, varierende sterkt fra over 2 kr. pr. time ved enkelte bedrifter helt ned til 47 øre timen. For rengjøringskonene ved sporveisselskapene, som utgjør størsteparten av arbeiderskene innen denne gruppe, var timelønnen ca. 1 kr. 20 øre og ukefortjenesten — svarende til 39 timers ukentlig nettoarbeidstid — omkring 40—50 kr.

Trykt 1918:

- Nr. 121. Veterinærvesenet og kjøtkontrollen 1916. (*Le service vétérinaire et l'inspection de la viande.*)
- 122. Norges kommunale finanser 1914/15. (*Finances des communes.*)
- 123. Civil retspleie 1914 og 1915. (*Justice civile.*)
- 124. Dyrtidens virkninger paa levevilkaarene. 2den del. (*Effets de la cherté des vivres sur les conditions d'existence. 2ième partie.*)
- 125. Industristatistik 1915. (*Statistique industrielle.*)
- 126. De offentlige jernbaner 1916/17. (*Chemins de fer publics.*)
- 127. Norges telegrafvesen 1916/17. (*Télégraphes et téléphones de l'État.*)
- 128. Forsikringsselskaper 1916. (*Sociétés d'assurances.*)
- 129. Skolebarns erhvervsmæssige arbeide. (*Travail salarié parmi les enfants des écoles primaires publiques.*)
- 130. Norges handel 1916. (*Commerce.*)
- 131. Beboelsesstatistik for enkelte norske byer for 1917 (1916). (*Statistique d'habitation pour quelques villes norvégiennes en 1917 (1916).*)
- 132. Ulykkesforsikringen 1915. (*Assurances contre les accidents du travail.*)
- 133. Sundhetstilstanden og medicinalforholdene 1915. (*Rapport sur l'état sanitaire et médical.*)
- 134. Fængselsstyrelsens aarbok 1915. (*Annuaire de l'Administration générale des prisons 1915.*)
- 135. Norges postvesen 1917. (*Statistique postale.*)
- 136. Folkemængdens bevægelse 1911—1915. II. Sammendrag. (*Mouvement de la population pendant les années 1911 à 1915. II. Résumé.*)
- 137. Fagskolestatistik 1914/15—1916/17. (*Écoles professionnelles.*)
- 138. Norges bergverksdrift 1916. (*Mines et usines.*)
- 139. Den norske Statskasses finanser 1 juli 1910—30 juni 1915. (*Finances de l'État.*)
- 140. Private aktiebanker 1917. (*Banques privées par actions.*)
- 141. Lønninger og levevilkår i Norge under verdenskrigen. (*Gages et conditions d'existence en Norvège pendant la guerre.*)
- 142. Fiskerforsikringen 1917. (*Assurances contre les accidents des marins pêcheurs.*)
- 143. Drukkenskapsforseelser 1916—1917. (*Délits d'ivresse.*)

Trykt 1919:

- Nr. 144. Skolevæsenets tilstand 1914. (*Instruction publique.*)
- 145. Fattigvæsenet 1915. (*Assistance publique.*)
- 146. Rekrutering 1914. (*Recrutement.*)
- 147. Norges sparebanker 1917. (*Cuisses d'épargne.*)
- 148. Veterinærvesenet og kjøtkontrollen 1917. (*Le service vétérinaire et l'inspection de la viande.*)
- 149. Norges skibsfart 1917. (*Navigation.*)
- 150. Stortingsvalget 1918. (*Élections en 1918 pour le „Storting“.*)
- 151. De offentlige jernbaner 1917/18. (*Chemins de fer publics.*)
- 152. Ulykkesforsikringen 1916. (*Assurances contre les accidents du travail.*)
- 153. Norges postvesen 1918. (*Statistique postale.*)
- 154. Norges handel 1917. (*Commerce.*)
- 155. Norges bergverksdrift 1917. (*Mines et usines.*)
- 156. Forsikringsselskaper 1917. (*Sociétés d'assurances.*)
- 157. Lønninger 1919. (*Gages et salaires.*)
- 158. Norges telegrafvesen 1917/18. (*Télégraphes et téléphones de l'État.*)
- 159. Fængselsstyrelsens aarbok 1916. (*Annuaire de l'Administration générale des prisons 1916.*)
- 160. Norges kommunale finanser 1915/16. (*Finances des communes.*)
- 161. Private aktiebanker 1918. (*Banques privées par actions.*)
- 162. Industristatistikk 1916 og 1917. (*Statistique industrielle.*)

- Nr. 163. Folkemængdens bevægelse 1916. (*Mouvement de la population.*)
 — 164. Norges sparebanker 1918. (*Caisses d'épargne.*)
 — 165. Skiftevesenet 1916 og 1917 samt overformynderiene 1916. (*Successions, faillites et biens pupillaires.*)
 — 166. Sinnssykeasylenes virksomhet 1916. (*Hospices d'aliénés.*)
 — 167. Areal- og husdyrtellingen pr. 20 juni 1918. (*Recensement des superficies agricoles et du bétail 1918.*)
 — 168. Rekruttering 1915. (*Recrutement.*)
 — 169. Sjømannsforsikringen 1913—1917. Fiskerforsikringen 1918. (*Assurances contre les accidents des marins. Assurances contre les accidents des marins pêcheurs.*)
 — 170. Jordbrukstelingen 1 januar 1918. Første hefte. Kreaturhold. (*Recensement du 1 janvier 1918. Bétail.*)
 — 171. Forsømte barn 1914 og 1915. (*Traitement des enfants moralement abandonnés.*)
 — 172. Norges jernbaner 1918/19. (*Chemins de fer norvégiens.*)
 — 173. Kriminell rettspleie og benådninger 1913 og 1914. (*La justice criminelle; Comptes de travail des tribunaux et les grâces.*)
 — 174. Sykeforsikringen 1916—1918. (*Assurance-maladie.*)
 — 175. Norges skibsfart 1918. (*Navigation.*)
 — 176. Norges handel 1918. (*Commerce.*)
 — 177. Arbeidstiden i anleggs- og byggevirksomheter m. v. (*Durée du travail dans les entreprises de construction et bâtiment, etc.*)
 — 178. Kvinners nattarbeide. (*Travail de nuit des femmes.*)

Det Statistiske Centralbyrå har dessuten bl. a. utgitt følgende verker:
 Statistisk Aarboek for kongeriket Norge. Senest utkommet: 39te årgang, 1919. Kristiania 1920. (*Annuaire statistique de la Norvège.*)
 Meddelelser fra det Statistiske Centralbyrå. Senest utkommet: 37te bind, 1919. Kristiania 1920. (*Journal du Bureau Central de Statistique.*)
 Månedsopgaver over vareomsetningen med utlandet 1919. Syvende bind. Kristiania 1920. (*Bulletin mensuel du commerce extérieur en 1919. Septième année.*)
 Norges civile, geistlige og judicielle Inndeling 1ste oktober 1917. Kristiania 1917. (*Les divisions civiles, ecclésiastiques et judiciaires du royaume de Norvège le 1er octobre 1917.*)
 Fortegnelse over Norges Officielle Statistik m. v. 1828—31 december 1910. Kristiania 1889 og 1913. (*Catalogue de la Statistique officielle.*)
 Statistiske Oversigter 1914. Kristiania 1914. (*Résumé rétrospectif 1914.*)

Samtlige verker er til salgs hos H. Aschehoug & Co., Kristiania.

Av „Norges handel“, årgangene 1911, 1912, 1913 og 1915, er byråets beholdning meget knapp, hvorfor man vilde være takknemlig for å erholde tilstillet eksemplarer av samme.

6 juli 1920.